Hans Lynges rolle i Grønlands teaterhistorie

Af Inge Kleivan

Under den anden verdenskrig var der teaterpremiere i Qaqortoq. I det dansksprogede blad Grønlandsposten, udgivet i Nuuk den 1. juli 1942, kunne man læse følgende:

»*I dagene omkring den 22. juni opførtes forfatter Hans Lynges nordboskuespil »Navaranak«. Opførelserne har været meget vellykkede, og forfatteren havde selv fremstillet fortræffelige dragter og dekorationer. For første gang i Grønland har man med udmærket virkning anvendt elektrisk lyseffekt. Indtægterne, der fremkom ved opførelserne, blev skænket til Røde Kors*«.

På det tidspunkt havde Hans Lynge (1906-1988) længe interesseret sig for teatervirksomhed. Han havde skrevet, instrueret, lavet scenografi til og i en del tilfælde også medvirket i adskillige grønlandsksprogede stykker, og mange skulle følge efter. De følgende brikker til en grønlandsk teaterhistorie er bl.a. sammenstykket af de interview, som Hans Lynge har givet gennem årene, og af de artikler, hvor han i tilbageblik har skrevet lidt om sin virksomhed som dramatiker. Der har indtil de seneste år ikke været tradition for egentlige teateranmeldelser i grønlandske blade, og de mange opførelser af Hans Lynges trykte såvel som ikke trykte skuespil har kun i enkelte tilfælde afspejlet sig i en kort omtale.

Teaterlignende virkemidler i det gamle Grønland

Havde grønlænderne nogen dramatisk tradition før mødet med europæerne? Hans Lynge fik engang stillet dette spørgsmål af en dansk journalist, og han svarede bl.a.: »*Sagn og myter var ofte udtryk for en meget stærk dramatisk effekt, og jeg har ofte beundret grønlændernes evne til at indleve sig i et stof og deres evner for mimik. Det tror jeg er noget, der kendetegner mange naturfolk*« (Mørk 1965:2).

Hans Lynges far, overkateket, senere pastor Niels Lynge, skal have været en stor beundrer af sagnfortælleren Isâjas, som han opfordrede til at komme på besøg. Hans Lynge mindes i sine barndomserindringer Isâjas's stemmeføring som »*rytmisk og aldrig nølende, hans stemme var mandig, for mig drengen med anstrøg af tidernes ekko. Hans repertoire var heltegerninger, tapre mænds kampe og drab*« (1981:72-74).

I det nævnte interview omtaler Hans Lynge også en form for traditionel dramatik, som han ikke har haft mulighed for at opleve ved selvsyn: trommestriden, hvor to personer og deres sekundanter på skift synger om hinandens fejltrin. Også andre kategorier af trommesang, hvor den optrædende både synger, bruger trommen og bevæger kroppen, mens fødderne stort set står på ét sted, har engang været almindelige både i dagliglivet og ved festlige lejligheder.

Som oprindelig dramatik nævner Hans Lynge optrin, hvor mennesker var klædt ud i dyrepelse. Han husker fra sin barndom en, der havde hovedet indhyllet i sort hundeskind med et hul til at række tungen ud igennem, da han optrådte som en såkaldt *mitaartoq* i tiden mellem jul og nytår, og da Hans Lynge var i Nuussuaq/Kraulshavn i 1953, oplevede han ligeledes et par mænd klædt ud som dyr. Hans Lynge tolker det som resterne af de hedenske eskimoers solhvervsfest.

»*Selv angakokkernes åndebesværgelser var et skuespil i sig selv*« (Lynge 1964a:7-8). Man kan tilføje, at også folk, der ikke var åndemanere, kunne forlyste sig selv og andre med disse kunster, som det fremgår af nogle bemærkninger af Gustav Holm i forbindelse med en åndemaning, som han overværede i Ammassalik i Østgrønland 1884-85: »*De fleste Mænd og halvvoxne Drenge kunne udføre alle disse Kunster, nemlig frembringe de forskjellige larmende Lyd, Trommedandsen og Røsterne fra Underverdenen, men de sige at »det kun er en Leg, som de gjør for Tidsfordriv, og hvorved det Hele gaaer naturligt til, medens Aanderne besørge alt for Angakok'erne*«« (Holm 1887:126-127). Fra Østgrønland kendes også *uaajerneq* lege, de såkaldte maskedanse, hvor en eller flere personer klæder sig ud, smører sod i ansigtet, som udspiles og fordrejes ved hjælp af en pind i munden og snore, og så optræder i nær kontakt med tilskuerne.

Der var ikke meget tilbage af dette i det Vestgrønland, hvor Hans Lynge voksede op, men det betød noget for ham at vide, at hans eskimoiske forfædre også havde haft forskellige former for dramatik. Han var fuldt ud klar over, at de mange skuespil, han skrev på grønlandsk for grønlændere med grønlandske temaer og undertiden inspireret af grønlandske sagn og myter, var baseret på en europæisk skuespilmodel. Stykkerne er lavet »*efter europæisk mønster*« som han siger et sted (1964a:8).

Hans Lynge så det som en nødvendighed både at bygge på fortiden og at være åben over for de muligheder, som kontakten med omverdenen bød på. I sin introduktion til kataloget »*Grønlandsk kunst idag*« formulerer billedkunstneren Hans Lynge det således: »*Vi føler stadig vor fortid meget overvældende, når vi skal udtrykke os i kunst. Mange af de udstillede arbejder har hentet næring derfra. Men intet liv kan gro alene på fortiden, vi må lære og være åbne for ny teknik og nye udtryksmåder for at tage dagens udfordringer op. Det gælder at opnå så megen menneskelig kunnen som muligt*« (1974b).

En skuespiltekst af Ingemann oversat til grønlandsk

Grønlændernes første møde med en dansk skuespiltekst skete næsten 100 år, før man begyndte at opføre skuespil på

Fra februar 1985 har rejsende mellem Grønland og Danmark kunnet glæde sig over menukort med gengivelser af skiftende grønlandske kunstneres værker. Hans Lynge bidrog med de første seks, udført i akvarel og oliekridt, heriblandt denne af en dreng udklædt i dyreham.

grønlandsk. Allerede i 1819-20 havde missionær Peder Kragh i Aasiaat oversat B.S. Ingemanns bibelske drama *Røsten i Ørkenen* til grønlandsk: *Johannesib koïrsirsub nipà innukajuïtsome* 'Johannes Døberens røst i ørkenen'. Han begrundede sit valg med, at historien sikkert ville interessere grønlænderne, fordi de kendte det meste fra det nye testamente. Kraghs håndskrevne tekst blev flittigt benyttet. Grønlænderne lånte den på skift, *deels til Gjennemlæsning deels til Afskrivning, da alle fandt stor Behag i den, og aldrig kunde blive kjede af at læse eller høre den*« skrev Kragh veltilfreds i sin dagbog den 1. maj 1820. Afskrifterne blev i løbet af få år spredt over store dele af den nordlige vestkyst. Først i 1874 fik Kjer tiltrækkelig økonomisk opbakning fra »*fromme Danske og Britter*«, så oversættelsen kunne blive trykt (Kleivan 1961). Det er ikke sandsynligt, at stykket nogensinde har været opført på grønlandsk.

Ivittuuts danske teater

De tidligste teaterforestillinger i Grønland synes at have fundet sted i Ivittuut. Normann-Hansen, som var læge ved kryolitbruddet i begyndelsen af den første verdenskrig, har i sine erindringer fortalt om »Ivigtuts teater«, der var indrettet i arbejdernes bjælketømrede forsamlingssal, og som blev ledet af Statens

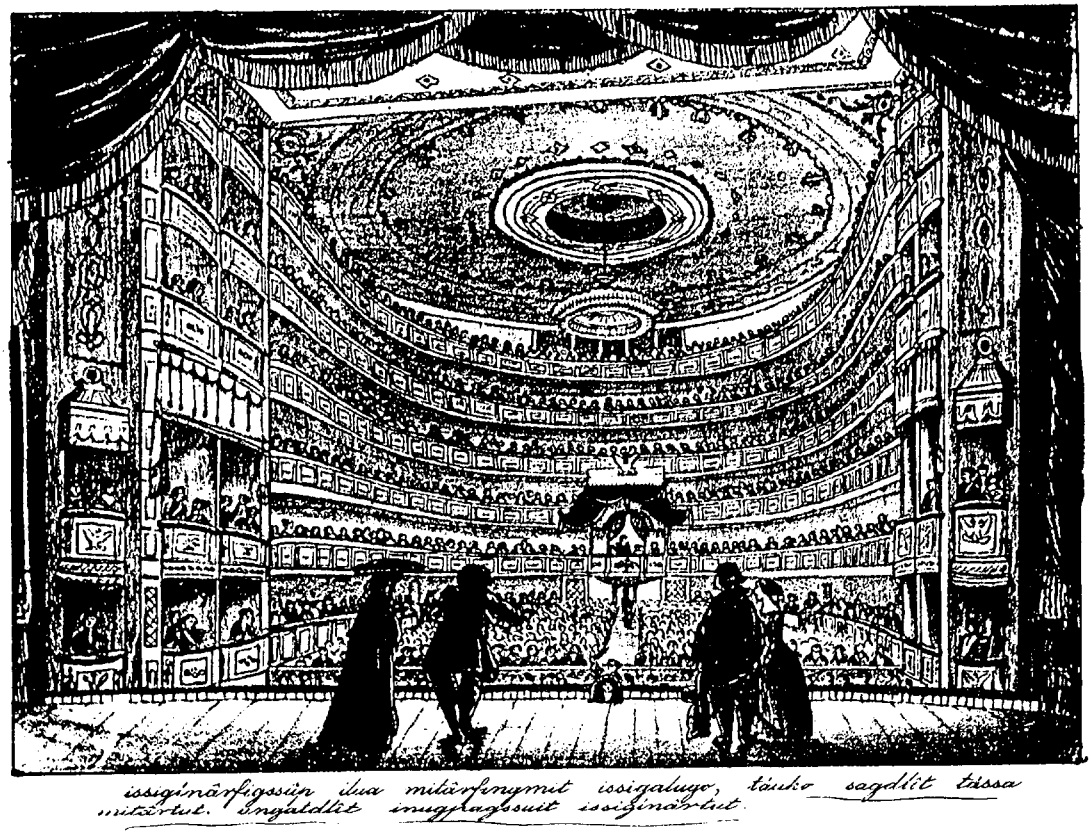

Hans Lynge har engang fortalt i en artikel i AG (1985), at han som barn tegnede sammen med vennen Frederik Nielsen, hvor det gjaldt om at gengive illustrationerne i atuagagdliutit og Bibelen så nøjagtigt som muligt. Det er dog nok tvivlsomt, om han har set dette gamle billede, som ellers nok kunne have givet næring til drømmen om engang at lave rigtigt teater. Det er et lithografi udført af Lars Møller efter et forlæg og trykt i atuagagdliutit i 1872. Lars Møller har forsynet det med en håndskrevne tekst, som i oversættelse lyder: »Det indre af et teater, set fra scenen, de forreste er skuespillere, de bagerste er de mange mennesker, der er tilskuere«. Det var den første billedintroduktion til et teater, men med de forudsætninger, som datidens grønlandske læsere havde, må det have været svært at forstå de mange detaljer. Der er tale om et farvetryk, hvor scenen er indrammet af det røde tæppe med de gule kvaster. Den samme røde farve er brugt til stoffet, der indrammer den fornemste loge midt i billedet og til to af skuespillernes dragter, mens der er brugt gult til de to andre dragter. Hele tilskuerrummet er farvet svagt rosa. (Her gengivet efter genudgivelsen af atuagagdliutit 1872 i 1987).

kontrollør ved bruddet. På fortæppet var en siddende isbjørn, Grønlands våben, »broderet i Skind«, og følgende indskrift: »Gak til Bjørnen og bliv viis: Lær at ligge rolig i Hi og vaagn til Daad i rette Tid«.

De to eksempler på opførelser, som Normann-Hansen nævner, var begge inspireret af aktuelle lokale forhold: »*selve vort torpederede Kryolitskib paa Havsens Bund med Dybhavsfisk af Pap svømmende ud og ind genem Takkelagen, fremførtes paa Scenen, garneret af syngende Havfruer, for en jublende Tilskuerskare*«.

Det andet eksempel var et indslag i en vinterrevy, hvor Normann-Hansen over-

værede sin egen begravelse. Han havde, som han siger, »*i et henrevet Øjeblik*« ytret ønske om at blive begravet på Uummannaq fjeldet ved Arsuk. »*En Vinteraften gik Isbjørnetæppet op for en vild Fjeldkløft-Dekoration, hvor seks haandfaste Kryolitarbejdere kom slæbende med en Fyrretræs Kiste over Klippeblokken, syngende en taktfast Opsang: »Aldrig har vi med Kadav're – før saa højt til Vejrs sku' klavre – bare Øen var lidt lav're – det gaar trægt og sent!*« (Norman-Hansen 1932:138-139).

Det var en gammel tradition, at kryolitarbejderne optrådte for hinanden. I en udskrift af assistentens dagbog fra 25. marts 1893 står der således: »*Trods de små forhåndværende midler udfoldes ikke ringe dramatisk virksomhed. Der opføres i aften af mandskabet »Sparekassen« og en original pantomine*« (Stigø 1988:34). Men »Ivittuuts teater« var et isoleret fænomen: sprog, skuespillere og tilskuere var alle danskere.

En dramatisering af bebudelsen om Johannes Døberens fødsel

Hans Lynge var tidligt fascineret af skuespilkunsten. I sin barndom gav han sig engang sammen med sine kammerater Frederik Nielsen (Faré) og Pavia Petersen i kast med en dramatisering af et udvalgt stykke af Bibelen:

»*En dag mine forældre ikke var hjemme og vi kunne disponere over hele dagligstuen, stykkede vi et skuespil sammen og spillede det. Stykket kaldte vi: Bebudelsen af Johannes Døberens fødsel. Engelen, som skulle vise sig (Pavia Petersen) var kravlet op på en dragkiste og stod og gemte sig bag gardinet. For at vise sig, måtte han springe ned på gulvet. Der lød et brag, da han sprang, det ødelagde forestillingen om et luftigt væsen. Ypperstepræsten Zacharias (Faré) blev ved med at stå ansigt til ansigt med engelen så forskrækket, at han mistede mælet. Faré gjorde det så godt, at man kunne se, at hans stumhed ikke var påtaget, han var som dreng så stammende, at for at sige noget, skulle han trampe på gulvet, mens han tog en tavle frem og skrev den nyfødtes navn Johannes, kunne jeg se, at rollebesætningen var genial.*

Midt i morskaben kom min far uventet hjem og da han hørte hvad det var for et skuespil, der havde premiere, sagde han: Sådan noget er ikke til at grine af, men engelens forfærdelige vægt kunne jeg ikke klare, men Zacharias' rolle var stykkets lyspunkt« (1985).

Hans Lynge udtaler sig på baggrund af et langt livs erfaringer som instruktør, for erindringen om dette drama satte han først på tryk i en fødselsdagshilsen til Frederik Nielsen, da denne fyldte 80 år, dvs. ca. 70 år efter at begivenhederne havde udspillet sig. Drengenes initiativ skal ses på baggrund af, at unge grønlændere i Hans Lynges barndom var begyndt at opføre skuespil.

Danske skuespil på grønlandsk

Den europæiske skuespiltradition holdt for alvor sit indtog blandt grønlænderne, da seminarieeleverne i Nuuk til fastelavn i 1911 for første gang opførte skuespil, som byens indbyggere havde adgang til at overvære. Det drejede sig om *En Dukkekomedie* af Christian Hostrup og en dramatiseret udgave af *Fyrtøjet* af H.C. Andersen. Stykkerne blev ifølge G.N. Bugge, søn af det daværende koloni-

bestyrerpar i Nuuk, Konrad og Hedevig Bugge, opført på grønlandsk hele tre gange i seminariets, Ilinniarfissuaqs, nye store gymnastiksal (Bugge 1970:256).

Der eksisterer et fotografi fra 1911, hvor man ser en opstilling af skuespillere, hvis dragter viser, at de har opført en dramatisering af *Fyrtøjet.* Der er både danskere og grønlændere med. Fru Bugge er således let genkendelig som dronningen. Har der har været to udgaver af skuespillet, eller har de danske skuespillere talt grønlandsk? Fru Bugge talte i hvert fald flydende grønlandsk. Ilinniarfissuaqs årsberetning bidrager ikke til afklaring af dette spørgsmål, for der omtales det slet ikke, at der i 1911 blev opført skuespil i seminariets gymnastiksal, men det kan skyldes, at indstuderingen ikke foregik i skoletiden.

På samme tid blev der gjort forsøg på at lave teater i Sydgrønland. C.M. Norman-Hansen, som var konstitueret som læge i Qaqortoq i 1910, prøvede at få unge grønlændere til at sige replikkerne »*i deres eget Sprog*« i det første udkast til det stykke, som senere skulle blive til den danske opera *Kaddara*, der som bekendt udspiller sig blandt grønlændere. Det var meningen at opføre stykket ved en fastelavnsfest i tømmerværkstedet, men de unge var for generte til at optræde (Norman-Hansen 1932:123-124).

Ifølge Hans Lynge gik man meget op i dilettantkomedier i Nuuk, efter at nogle unge grønlændere, som var vendt tilbage fra Danmark, prøvede at overføre de teateroplevelser, de havde haft der til Grønland. I et interview nævner han navne som Kristoffer Lynge, Frederik Høegh, Kirsten (Kistaaraq) Høegh og Jens Chemnitz (Grønlandsposten 1946). I sine erindringer fra seminarietiden skriver Hans Lynge, at der var adskillige unge med talent for teater og mimik og omtaler her Nis (Lynge), Moortaaraq (Berthelsen) og Jens Chemnitz. »*Den sidste betog alle med sine dialektforvrængninger og sceneriske færdigheder*« (Lynge 1988:18).

Af et interview med Hans Lynge fremgår det, at det skete, at grønlændere, der havde set teaterforestillinger i Danmark, spillede dem efter hukommelsen, når de kom hjem. I den forbindelse nævner han, at han engang havde set en opførelse af Holbergs *Jeppe på Bjerget*, hvor Jeppe blev spillet af en ung grønlænder iført diplomatfrakke og høj hat. »*Det kneb med forståelsen, men grønlænderne var meget optaget af den rent menneskelige historie i komedien*« (Mørk 1965:2).

Johan Ludvig Heibergs *Aprilsnarrene* (1826) blev oversat til grønlandsk af Johan Chemnitz, og Elias Lauf og Avgo Lynge oversatte andre danske stykker (Lynge1988:118). Der var ikke tale om forkortede udgaver: »*Hostrups komedier og Heibergs vaudeviller oversattes og opførtes med samtlige digte*« (Augo Lynge 1957:126), og Hans Lynge mindes, at »*de blev modtaget med larmende bifald*« (1964a:8). Nikolaj Rosing, der begyndte på seminariet i 1927, fremhæver som de bedste skuespillere Kristoffer Kristoffersen og Peter Heilmann, og han føjer til, at de også var meget dygtige til at spille kvinderoller. Under ledelse af Augo Lynge, der var blevet lærer på seminariet i 1924, spillede også de unge i foreningen Peqatigiinniat stykker af Hostrup og Heiberg til glæde for alle (Rosing 1987:190).

Opstilling af skuespillere, som sandsynligvis har medvirket i en dramatisering af H.C. Andersens eventyr om *Fyrtøjet* i seminariets gymnastiksal i Nuuk, fastelavn 1911. De medvirkende danske skuespillere har muligvis sagt deres replikker på grønlandsk, for f.eks. Hedevig Bugge i midten i bageste række skal have været meget dygtig til grønlandsk. (Foto: John Møller, Grønlands Nationalmuseum og Arkiv nr. 11 x 538).

Den første gang det omtales i Ilinniarfissuaqs årsberetninger, at seminarieeleverne har opført et skuespil, er i 1925, hvor der står: »*Fastelavnsmandag gaves en Dilittantforestilling af Eleverne i ældste Klasse*« (Godthaab seminarium 1925: 12). Det har sandsynligvis drejet sig om et dansk stykke oversat til grønlandsk, i hvert fald oplyses det året efter, at eleverne efter at have slået katten af tønden fastelavnsmandag om aftenen opførte Hostrups *Feriegæsterne* (1855) i grønlandsk oversættelse ved en af ældste klasses elever (Godthaab seminarium 1926: 13). Man kan gætte på, at den pågældende oversætter var Frederik Nielsen, som var den dygtigste til dansk i klassen. Hans Lynge og Frederik Nielsen var begge begyndt på Ilinniarfissuaq i 1921, som den gang kun optog elever hvert tredje år, og de var efter at have overstået den treårige første klasse i 1924 rykket op i ældste klasse, der ligeledes var treårig. Der var ingen piger på seminariet, så drengene spillede også kvinderoller.

Seminarieeleverne opfører skuespil på dansk

Det sidste år Hans Lynge gik på seminariet, blev der for første gang opført et stykke på dansk. At det lod sig gøre, var et udtryk for, at danskundervisningen på seminariet under ledelse af Aage Bugge var blevet væsentligt forbedret. Bugge

Seminarieelever opfører en teaterforestilling på seminariet i Nuuk, Ilinniarfissuaq. (Ikke-dateret foto af John Møller, Grønlands Nationalmuseum og Arkiv nr. 11 x 542).

havde bemærket elevernes glæde ved at optræde og så den mulighed, der lå i, at de trænede deres talefærdighed i dansk ved at opføre et skuespil på dansk. (Ud fra den samme betragtning medtog Bugge to dramatiserede eventyr, *Hans og Grethe* og *Snehvide*, i *Dansk Læsebog for grønlandske skolebørn II* (1928), som iøvrigt var illustreret af Hans Lynge (Kleivan 1993).) Rollerne blev indstuderet privat hos Bugge og hos to andre lærere. Det drejede sig om Hostrups *Genboerne* (1844), men det var dog ikke hele stykket, der blev opført, kun det meste af første og andet akt. Desuden blev der opført en dansk komedie i grønlandsk oversættelse (Godthaab seminarium 1927:17). Frederik Nielsen spillede løjtnant von Buddinge, mens Hans Lynge havde rollen som student Klint. Hans Lynge kalder det i sine erindringer fra seminarietiden for »*vinterens sensation*« (1988:101).

Under festen efter den vellykkede opførelse af *Genboerne*, fik skuespillerne at vide, at det var planen, at det beløb, der var kommet ind i entre, skulle bruges dels til støtte til hedningemissionen i Thule og dels til indsamlingen til et tårnur til kirken i Nuuk. »*Et almindeligt ubehag spredte sig over selskabet, da vi indså, at den kaffe, vi sad og drak, og kagerne, var det eneste håndgribelige resultat, vi ville få af måneders slid. Jeg kan huske, at Pavia efter megen hvisken sammen med den modigste af os, rejste sig og protesterede*

Fra endnu en teaterforestilling på seminariet i Nuuk, Ilinniarfissuaq. Kostumer og baggrundsdekoration viser tydeligt et dansk miljø, men Hostrups *Genboerne* kan det næppe være, fordi Hans Lynge dér skulle have spillet rollen som student Klint. Man kan selvfølgelig have skiftet roller, men ifølge arkivoplysningerne, skulle Hans Lynge være den smukke dame nummer tre fra højre, mens Frederik Nielsen, som spillede løjtnant von Buddinge i *Genboerne,* på dette foto er damen nummer tre fra venstre. (Ikke-dateret foto af John Møller, Grønlands Nationalmuseum og Arkiv nr. 11 x 1020).

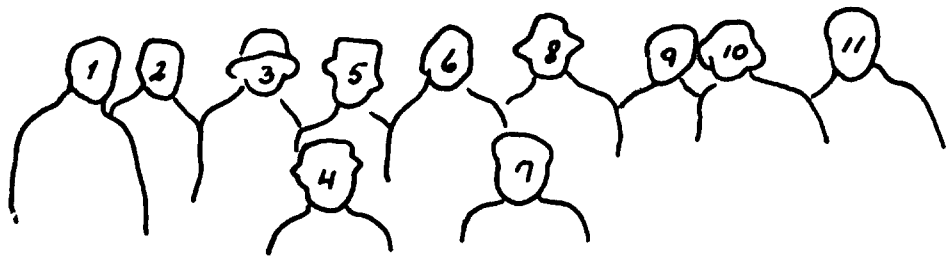

1. Gabriel Møller, lærer. 2. Augo Lynge, lærer. 3. Frederik Nielsen, lærer. 4. Jakob Abelsen. 5. Pavia Petersen. 6. Anders Nielsen. 7. Peter Nielsen. 8. Telef. Lynge. 9. Hans Lynge. 10. Rasmus Berthelsen. 11. Frederik Lennert.

imod det første forslag, støttende sig til et skriftsted i Romerbrevet om, at loven stod skrevet i hedningernes hjerter, og Paulus har sagt, at de var uden undskyldning, og derfor ikke hjemfalden til vores hjælp! Men den almindelige patriotiske indstilling tillod ingen protest mod tårnuret. Det resterende beløb fik vi lov til at dele og fik således en krone hver« (1964b:15).

Det fremgår af en af Hans Lynges andre artikler (1975b), at den modigste var identisk med Frederik Nielsen. I de senere skrevne erindringer fra seminarietiden fortæller Hans Lynge historien noget anderledes (1988:101), men pointen er den samme: ved at protestere og argumentere over for autoriteterne, opnåede eleverne, hvad de anså for ret og rimeligt. En sådan dristighed var ikke almindelig på den tid.

Under studietiden stiftede Hans Lynge i Ilinniarfissuaqs bibliotek også bekendtskab med andre danske skuespil fra første halvdel af det 19. århundrede, bl.a. *Svend Dyrings Hus* (1836) af Henrik Hertz. En dag forbavsede han Bugge ved at foredrage: »*En ungersvends liv er ofte vildt, men hans hu kan styrkes, hans tanker kvæges, han selv kan vinde et fornyet liv, giver Gud ham en from, en elskende viv!*«. Det var jo ikke ligefrem nudansk i 1920erne, men mødet med den danske skønlitteratur gjorde et dybt indtryk på Hans Lynge: »*vist nok fordi den behandler ting, som havde været fortiet i Grønland: kærlighed mellem mand og kvinde*« (Lynge 1964b:15). Det blev et tema, som kom til at spille en vigtig rolle i Hans Lynges egen litterære produktion.

Hans Lynge fik også den gang et nærmere kendskab til en klassiker som Holbergs *Jeppe på Bjerget* (1722), for seminarielærer Mikael Gam holdt fortælleaftener med udvalgte seminarieelever som tolke, og det var Hans Lynge, der fungerede som tolk, da Gam fortalte eller nærmest læste op af *Jeppe på Bjerget*. I erindringerne fra seminarietiden fortæller Hans Lynge, at »*det var uhyre svært, men interessant, når ens gloseforråd på dansk skulle kunne konkurrere med ens egne udtryksformer på grønlandsk. Det var nemlig det tolkningen krævede, at man ved at bruge, hvad man havde tilegnet sig på dansk skulle udvikle sin evne til at udtrykke sig korrekt på sit modersmål. Det var en mægtig spore at træde frem og så prøve med alt folket som censorer*« (1988:112-113).

De første grønlandske skuespil

Hans Lynge giver Avgo Lynge æren for at være den første, der gik i gang med at skrive skuespil med grønlandske motiver. Avgo Lynge inviterede ham sammen med nogle andre seminarieelver, Frederik Nielsen, Pavia Petersen og Telef Lynge, på besøg, for at de kunne hjælpe ham med at lave et stykke, som han kaldte *Ukuardluarisâ*. Det blev ifølge Hans Lynge »*det første grønlandske skuespil, som vakte opmærksomhed som sådan*«. Motivet med pigen som blev vraget som svigerdatter, stammer fra en gammel sang fra Sydgrønland. Hans Lynge spillede rollen som pigen: »*dengang havde jeg en god tenor*« (1988:118). Da han i slutningen af 1980erne så tilbage på sin ungdom, gav han udtryk for, at »*dette samarbejde skabte noget i mig, så jeg altid siden har villet spille komedie på gammel eskimoisk forestilling og ide*«. Stykket havde dog ifølge Hans Lynge den svaghed, at skuespiller-

ne brugte almindeligt tøj, så der manglede noget i teateroplevelsen (1988:118). Da han senere selv kom til at stå for opførelser af skuespil, lagde han meget vægt på kostumer, kulisser og andet udstyr, så moderne grønlændere kunne illudere som repræsentanter for fortidens fangerkultur. Det er ikke for ingenting, at Hans Lynge fik ry som multikunstner.

»*Den 5te januar afholdtes seminariets nytaarsfest, hvor eleverne opførte et grønlandsk folkesagn i dramatiseret form*« står der både i Ilinniarfissuaqs årberetning for 1925-26 og for 1926-27. Det fremgår ikke, hvilket sagn det drejede sig om, og hvem der stod for dramatiseringen, men til fastelavn i 1931 oplyses det, at der blev opført en dramatisering af sagnet om månemanden.

Sagnene var mundtligt overleveret, men efter at læse- og skrivekunsten var blevet introduceret i Grønland af de første missionærer, blev sagn også nedskrevet, trykt, læst, læst højt og på det grundlag til tider genfortalt/genskabt. Sagnene er prosafortællinger, men der indgår replikker i adskillige sagn og i nogle også sange, og en dygtig fortæller kunne gengive forskellige stemmer og yderligere illustrere handlingen ved hjælp af mimik.

De dramatiserede sagn har rødder i europæisk skuespilkunst i den forstand, at der foreligger et manuskript, hvor historien er bearbejdet til brug for forskellige aktører, undtagelsesvis for en enkelt skuespiller, og undertiden med indlagte sange. Dertil kommer som regel nogle sceneanvisninger. Skuespil består først og fremmest af replikker, dog er nogle former for moderne teater performanceteater og kan være helt uden ord. Sagnfortællingens »intimteater«, hvor fortælleren og tilhørerne sad tæt sammen i et hjem på briksen(e), blev afløst af udklædte skuespillere på en scene hævet over tilskuerne, som sad på rad og række i et større rum i en offentlig bygning.

Hans Lynges første tid i Qaqortoq og hans første besøg i Danmark

Da Hans Lynge som færdiguddannet kateket i 1927 kom til Qaqortoq, ville han gerne sætte de stykker i scene, som han kendte fra Nuuk, og da han ikke havde de grønlandske oversættelser, oversatte han selv hele teksten til Hostrups *Soldaterløjer* (1850). Da Hans Lynge opdagede, at de stykker, han selv skrev, fik større succes, gik han over til kun at opføre sine egne stykker (Petersen u.å.:114). Nikolaj Rosing, som var lærer på efterskolen 1934-36, fremhæver i sine erindringer den glæde, som Hans Lynges skuespil vakte i Qaqortoq (1987:227).

Til fastelavn i 1936 opførte eleverne på efterskolen i Qaqortoq et stykke skrevet af Hans Lynge, der også, som der står i årsberetningen, »*var behjælpelig med Raad og Daad ved selve Opførelsen, som iøvrigt paa sin Vis blev en Succes*«. De 16 elever på efterskolen var alle drenge, så eventuelle kvinderoller er også blevet spillet af drenge. Titlen på stykket nævnes ikke (Godthaab seminarium 1937).

I begyndelsen var der ikke mulighed for at fremføre skuespillene på en scene, så der blev spillet på loftet i det røde pakhus, senere i børneskolen og i efterskolen. Nikolaj Rosing fortæller, at der undertiden blev opført skuespil om som-

meren på almindelige hverdage (1987: 228). En kreds af borgere i Qaqortoq dannede imidlertid en forening med det formål at samle penge ind og bygge et forsamlingshus, og i 1936 tegnede en af initiativtagerne, Pavia Høegh, et sådant hus, som han også stod for opførelsen af (Schultz-Lorentzen & Vadstrup 1993: 101-103). En del af de indsamlede penge stammede fra entreindtægter i forbindelse med opførelser af Hans Lynges skuespil. Forsamlingshuset blev udstyret med en scene, som »*paa højtidelig maade blev skænket mig som gave, og jeg har da ogsaa været flink til at benytte den siden*«, udtalte Hans Lynge senere i et interview (Grønlandsposten 1946:66). Hans Lynge udsmykkede selv endevæggen bag scenen (Berthelsen 1994:128).

Hans Lynge blev syg af tuberkulose og blev pensioneret som kateket kun 24 år gammel. Han var blevet lovet en rejse til Danmark, når hans helbred tillod det, og i 1936 fik han mulighed for et ganske kort ophold i Danmark. Han karakteriserede selv de 14 dages ophold i Danmark som »*en enestaaende oplevelse*«, som udvidede hans horisont meget, og han var siden en varm fortaler for, at grønlændere lærte sprog og rejste ud og oplevede verden uden for Grønland. I et interview i 1946 betegnede han de stykker, som han skrev efter Danmarksopholdet, som de bedste som f.eks. *Navaranâk* og *nunaga asavdlugo* (Grønlandsposten1946:66).

I et endnu senere tilbageblik skrev han: »*I en tid, hvor filmen var nyhed, havde vi den glæde at se, at vore små stykker kunne konkurrere med amerikanske og europæiske film! Behovet for grønlandsk teater var stort*« (1964a:8-9). Muligheden for at vise film var kommet til Qaqortoq i 1937, da byen fik et tonefilmsanlæg foræret af direktør schnedler-Sørensen (Det grønlandske Selskabs Aarsskrift 1938). Både filmforevisningerne og opførelsen af skuespil fandt sted i forsamlingshuset, så bemærkningen må forstås således, at der var god tilstrømning til begge dele.

Ti år efter at Hans Lynge var rejst fra Nuuk, kunne han konstatere, at han »*med Held*« havde forsøgt det samme i Qaqortoq som Avgo Lynge i Nuuk og Pavia Petersen i Maniitsoq. Udtalelsen faldt i en artikel af Hans Lynge om »*Grønlandsk Kunst og Digtning*«, som blev trykt i Berlingske Tidende i 1937. Hans store beundring for fortidens fangerkultur kommer tydeligt til udtryk her: »*Hvad Kunst og Digtning angaar, staar vore Forfædre endnu paa et meget højere Stade end vi Nutidsgrønlændere. Jonathan Petersen har Ret, naar han synger: »Du, sidste Slægt, har ikke noget at rose dig af overfor dine Forfædre.« Men naar vi betænker og ser paa de sidste faa Aars Frembringelser, kan vi ikke lade være med at haabe paa en snarlig litterær grønlandsk Blomstring, som vil være til Gavn og Højnelse for vort Land og Folk*«.

I mere end et halvt århundrede bidrog Hans Lynge med en anseelig litterær produktion, som spænder over flere forskellige genrer. Allerede i 1946 opgjorde han, at han havde skrevet 12 skuespil, som alle var blevet opført i Qaqortoq (Grønlandsposten 1946:66). Det er imidlertid kun tre af Hans Lynges skuespil, der er trykt på grønlandsk, mens et er trykt på dansk i en bearbejdet version.

Tidlige grønlandske romaner og skuespil

I første halvdel af det 20. århundrede var mulighederne for at få udgivet grønlandsk litteratur begrænsede. I 1969 skrev Hans Lynge således med en vis bitterhed: »*Der er ingen tvivl om, at havde myndighederne været mere interesserede i den grønlandske litteraturs udvikling og det havde været økonomisk muligt at få noget udgivet, kunne vi sagtens have fået en mere alsidig og levende litteratur, end tilfældet er*« (1969b:165). De tre første grønlandske romaner blev udgivet i henholdsvis 1914 (Mathias Storch), 1931 (Augo Lynge) og 1934 (Frederik Nielsen), mens Hans Lynges første og eneste roman, *erssingitsup piumassâ* 'Den usynliges vilje', blev udsendt i 1938. De første grønlandske skuespil, som blev trykt, var Hans Lynges: *»tigôrĸârâ pissarâ«* '»Den der tager hende først, får hende«' (1934), Karl Heilmanns to skuespil, der blev udgivet sammen: *kalâtdlit kristumiúngordlât* 'De første grønlændere, der blev kristne' og *Ujarĸap akiniainera* 'Ujaraĸs hævn' (1936) , og endelig Pavia Petersens *ikíngutigît* 'Vennerne'(1939). Frederik Nielsens digtsamling *Arnajaraĸ* (1948), er af en anden karakter, idet det er en omskrivning på vers af eventyret om Snehvide til grønlandske forhold. Knud Petersen har senere sat melodi til digtene, som er blevet opført som en lille musical, senest ved seminariets 150 års jubilæum i september 1995, hvor de studerende også opførte *Arnajaraĸ* som dukketeater. De fire romaner er i tidens løb oversat til dansk, mens ingen af de nævnte skuespil findes på dansk; dog er *ikíngutigît* oversat i uddrag (Berthelsen 1983:135-145).

Alle seks forfattere var uddannet på Ilinniarfissuaq. Pavia Petersen (1904-1943), Frederik Nielsen (1905-1981) og Hans Lynge (1906-1988) havde gået i klasse sammen, mens Mathias Storch (1883-1957), Karl Heilmann (1893-1958) og Augo Lynge (1899-1959) var noget ældre. Handlingen i deres værker er henlagt til vidt forskellig tid: før-kontakttid, tidlig kontakttid i det 18. århundrede, det 19. århundrede, det 20. århundrede og fremtiden. De fleste af Hans Lynges skuespil udspiller sig blandt fangere i det gamle Grønland, men der er også enkelte stykker, der foregår i samtiden. Fælles for de tidlige grønlandske skuespil er, at de er påvirket af de romantiske danske skuespil og sangspil med deres kærlighedshistorier, som igen havde franske og tyske vaudeviller som forbillede.

Karl Heilmanns skuespil blev trykt i Nordgrønlands Bogtrykkeri i Qeqertarsuaq i 1936, mens Pavia Petersens stykke blev udgivet af Foreningen til Folkeoplysningens Fremme i Grønland: *kalâtdline ĸâumarssautigssîniaĸatigît* i Nuuk. Der er tale om korte tekster. De to skuespil i Karl Heilmanns bog fylder ialt 36 sider, mens Pavia Petersens tekst er trykt på 56 sider, og i begge tilfælde er der tale om et lille format.

»tigorĸârâ pissarâ« '»Den der tager hende først, får hende«'

Hans Lynges stykke er på 48 sider i en bog, der ikke måler mere end ca. 12 cm x 18 cm. *tigorĸârâ pissarâ* er et grønlandsk ordsprog: 'Den der tager den/ham/hende først, får den/ham/hende først'. Som undertitel står der: *oĸalugtualiaĸ issigingnârtitsissutitut iluarsarsimas-*

soĸ 'en dramatiseret fortælling'. Det blev trykt på Grønlands tredje og mindste trykkeri, Frederik Høeghs private trykkeri i Ammassivik/Sletten i et oplag på 275 eksemplarer. »*Det varede vist ikke mere end en Dags Tid, før det hele var solgt*« skrev Svend Frederiksen et par år senere i en artikel i Berlingske Tidende. Bogen er blevet noget af en sjældenhed. Oldendow siger i sit værk om *Bogtrykkerkunsten i Grønland* fra 1957, at bøgerne med Hans Lynges skuespil »*nu er så aldeles forsvundne, at hverken bogtrykkeriet eller forfatteren selv er i stand til at fremskaffe et eneste eksemplar deraf*« (s. 211). Allerede i 1957 foreslog Christian Berthelsen i forbindelse med oprettelsen af Det grønlandske Forlag *tigorĸârâ pissarâ* fra1934 blandt de grønlandske bøger, der burde genoptrykkes, men det er ikke sket.

Svend Fredriksen gjorde i den nævnte artikel opmærksom på, at det ville være en velgerning at skaffe Hans Lynge en skrivemaskine og en duplikator, så han kunne udgive de af sine egne skrifter, som de grønlandske trykkerier ikke kunne overkomme at udgive. Opfordringen må have givet resultat, for i 1938 udsendte Hans Lynge romanen *ersíngitsup piumassâ* 'Den usynliges vilje' i en duplikeret udgave i to hefter på tilsammen 75 sider, hvor der på forsiden på grønlandsk står: '*Illustrationerne og trykningen udført af forfatteren*'.

På forsiden af skuespillet *tigorĸârâ pissara* står der et citat af Henrik Lund: »*tiguvdlugo pisorĸamit suna nutáussoĸ*« 'Tagende fra det gamle, hvad der skal være nyt'. Frederik Høegh, der som ung selv havde optrådt i amatørforestillinger i Nuuk, forsynede bogen med en efterskrift. Stykket handler om to veninder, som bliver bevidst om, at de er ved at blive voksne, og at de kan risikere at blive hentet af en mand, de ikke bryder sig om. Den ene bliver gift med den mand, hun elsker, og denne piges bror og den anden pige, den skønne Arnánguaĸ, bliver forelskede i hinanden. Men en sommeraften møder der en anden mand op for at hente Arnánguaĸ. De to rivaler slås, den første piges bror vinder, taberen forlader bopladsen med sin husstand, endnu inden det er blevet lyst, og de to elskende får hinanden.

I en af de tidligste oversigter over den grønlandske litteratur, som indgår i Finn Gads *Grønlands Historie*, og som forfatteren i forordet takker Frederik Nielsen for værdifuld hjælp til at skrive, indgår der følgende kortfattede litterære vurdering af *tigorĸârâ pissarâ* : »*Replikkerne, der er holdt i sydgrønlandsk dialekt, staar godt nok – rent sprogligt; men personerne ligner hinanden for meget i deres maade at tale og tænke paa*«. Der bliver også gjort opmærksom på, at kærlighedshistorierne både i Hans Lynges og i de andre grønlandske skuespil hverken afspejler fortidens eller nutidens forhold, men mere er i overensstemmelse med de danske skuespil, der har dannet forbillede (Gad 1946:236).

Kristian Egede fra amatørteaterforeningen N.A.I.P. i Nuuk har fortalt, hvordan han engang, da Hans Lynge selv havde været instruktør på et stykke, som efter al sandsynlighed har været *tigorĸârâ pissarâ*, efter at have spillet en elskovsscene i et grønlandsk sommertelt med en ung pige, blev standset på gaden af en

ældre dame, der sagde til ham, at han måtte holde op med den slags pjank, når mindre børn så på det. Kristian Egede kommenterer episoden med ordene: »*Publikum skal også vænne sig til at tage et skuespil*« (Sermitsiaĸ 1979). Hans Lynge har utvivlsomt ladet denne scene spille noget dristigere i 1970erne, end han gjorde det i 1930erne.

Sakavakiak – En Alaska-historie

Nikolaj Rosing husker fra sin tid i Qaqortoq to af Hans Lynges stykker, *K'aumat inuitdlo* 'Månen og menneskene' og *Sakavakiak*. De mest fremtrædende skuespillere den gang var Abraham Kleist, kaldet Apalârsivasik, og Jakob Karlsen, kaldet Aníngo (1987:228). Mens *K'aumat inuitdlo* var baseret grønlandske sagn om besøg hos månemanden, så var *Sakavakiak* inspireret af en roman af Ejnar Mikkelsen, *Norden for Lov og Ret. En Alaska-historie* (1920). Den blev under titlen *inatsisaitsune. Alaskamit oĸalugpalâĸ* 'Blandt de lovløse. En fortælling fra Alaska' bragt som fortsat roman i *Atuagagdliutit* i årene 1934-36.

Det var *Atuagagdliutits* redaktør, Kristoffer Lynge, der havde oversat romanen om Sakavakiak, storfanger og ejer af flere store skindbåde til hvalfangst i Nuwuk/Point Barrow i Nordalaska, hvor de nye tider sætter deres præg på befolkningen. Nogle slutter op om angakokken, andre om missionæren, blandt dem Sakavakiak, og andre om et par grove amerikanske hvalfangere. Sakavakiak mister sin kone, den skønne, men dovne Iglôruk, til en af amerikanerne, og efter et dramatisk forsøg på at indhente parret vender Sakavakiak ryggen både til amerikanere og til sine landsmænd. Han vil heller ikke mere have noget med religionen at gøre, hverken den nye eller den gamle. Han slår sig ned på en lille ø med sin nye familie, hvor han kan opdrage sine sønner til storfangere »*uden at frygte den demoralisation, som følger den hvides fodspor*«, som Ejnar Mikkelsen udtrykker det i *Norden for Lov og Ret.* Romanen ender med, at Iglôruk, som Sakavakiak og hans kone storsindet gerne vil hjælpe på hendes gamle dage, falder fuld om og fryser ihjel.

På grundlag af dette stof har Hans Lynge skabt et skuespil. Sidste del af romanen blev trykt i Nuuk i det nummer af Atuagagdliutit, der er dateret 15. juli 1936. Nikolaj Rosing, som huskede stykket fra Qaqortoq, flyttede samme sommer til Aasiaat. Det kunne tyde på, at Hans Lynge ikke har ventet med at skrive skuespillet, indtil hele romanen forelå trykt på grønlandsk. Der er også den mulighed, at han har haft lejlighed for at læse romanen i bogform på dansk. Hvor tæt handlingen i romanen og i skuespillet er på hinanden, kan ikke afgøres uden manuskriptet til skuespillet.

jûtdlerugtûlersut 'Juletravlhed'

Et stykke med temaet *Juletravlhed*, som blev opført i 1936, vakte mere end almindelig opsigt i datidens Qaqortoq og gav også genlyd i den lokale presse, dvs. i bladet *Sujumut*, som blev udgivet af Frederik Høegh. Senere blev begivenhederne landskendte gennem interviews med Hans Lynge, første gang i 1946, ligesom de også er blevet omtalt i adskillige senere artikler om Hans Lynge i grønlandske aviser. Interessen for netop dette stykke

skyldes, at det var tale om politisk teater i en tid, hvor det var uvant, at konflikter mellem mellem danskere og grønlændere kom offentligt til udtryk.

I stykket så man scener fra butikken, hvor danske assistenter uddelte lussinger til de grønlandske kunder. Sandsynligvis har Hans Lynge ladet de grønlændere, der optrådte som danskere i stykket, tale gebrokkent grønlandsk, hvilket må have bidraget til morskaben. Iøvrigt gik grønlænderne på ingen måde hus forbi. I et interview siger Hans Lynge, at han i stykket også »angreb det store drikkeri blandt grønlændere, som var meget almindeligt dengang« (Jûlut 1966).

Opførelsen af stykket førte til, at der blev sat en seddel op, underskrevet af kolonibestyreren og præsten, hvor befolkningen blev opfordret til ikke at lytte til Hans Lynge, som kunne skade det dansk-grønlandske samarbejde. I flere af de senere avisartikler (f.eks. -lip 1980) siges det, at der blev sat plakater op i byen, men set på baggrund af Qaqortoqs størrelse i midten af 1930-erne, er det nok mere sandsynligt, at versionen om at der blev at en meddelelse op på opslagstavlen, er den korrekte. Det var effektfuldt nok, for der ville den blive læst af alle. Hans Lynge fortæller også, at han på grund af stykket blev opsagt fra sin stilling som oversætter på kolonikontoret.

Sedlen blev ifølge Hans Lynge siddende på opslagstavlen helt til efteråret 1937, hvor han en aften fik besøg af et medlem af kommunalbestyrelsen, som sagde, at man i fællesskab burde rette op på de uheldige forhold, som Hans Lynge havde peget på. »*Jeg var meget forbavset. Jeg havde jo ikke troet, at man delte min opfattelse*« (Jûlut 1966). Dagen efter rev kommunalbestyrelsesformanden sedlen i stykker »*til stor glæde for befolkningen*« (-lip 1980). Hans Lynge blev opfordret til at stille op til valget og blev med stort flertal valgt ind i kommunerådet samme år. I 1939 blev han også medlem af Sydgrønlands landsråd.

En dansker, K. Brandt, skrev i det lokale blad *Sujumut* i 1937 under overskriften »*Ej blot til lyst*«, at Hans Lynge skulle have udtalt, at formålet med stykket, som Brandt kalder »*Butikstableauet*«, var »*at give udtryk for en skumlende misfornøjelse blandt grønlænderne*«. Brandt erklærer, at det var en stor misforståelse at tro, at kritikken hidtil kun havde været skumlende, og henviser til, at det var blevet påtalt både af landsråd, kommuneråd og handelsbestyrere. Han undlader at kommentere, at selv om det var blevet diskuteret offentligt, at særligt unge assistenter i KGH ofte optrådte ubehøvlet overfor grønlændere, så fortsatte denne utålelige situation. Brandt forsøgte at reducere problemet til personlige uoverensstemmelser, som ikke burde få indflydelse på forståelsen mellem danskere og grønlændere og henviste iøvrigt til Holberg som model for samfundskritiske skuespil.

I et senere nummer af *Sujumut* i 1937 svarede Hans Lynge, at han er klar over, at Holberg med held havde latterliggjort svaghederne i forskellige samfundslag, »*men i vort land, hvor lignende er forsøgt, har det vist sig, at man ler sig fra virkeligheden og kun klæber sig ved det humoristiske i saadanne stykker, saa jeg maatte søge min tilflugt til den mere nøgterne virkelig-*

hedsskildring... vi forstaar ham (Holberg) nok til at kunne vide, at det maa være en spildt anstrængelse at kopiere ham eller anvende ham herop. Lad os endelig blive fri for kopier«.

Senere betegnede Hans Lynge dog selv sit stykke som »*en meget kras parodi over forholdene i datidens Grønland*« (Jûlut 1966), og i et endnu senere interview, hvor han ligeledes fortæller om reaktionerne på stykket om juletravlhed, fremhæver han komedien som en god måde at præsentere samfundskritik på. »*Her kunne man sige, hvad man ikke kunne sige til daglig, og jeg revsede samfundet – både handelen og kirken, danskernes måde at føre sig frem på og selv Knud Rasmussen*« (-lip 1980:18). Under alle omstændigheder var det en modig handling både i forhold til danskerne og grønlænderne. Der er grund til at tro, at Hans Lynges korte Danmarksophold har haft betydning. I Danmark havde han bl.a. haft anledning til at se, hvor høfligt ekspedienter i forretningerne behandlede deres kunder!

ernerît/Far og søn som hørespil i Danmarks radio

Et af Hans Lynges stykker, *ernerît*, blev under titlen *Far og søn* sendt som hørespil på dansk i Danmarks radio den 31. juli 1937. Det skete som led i en stor radioudsendelse i anledning af, at den danske stat efter lange forhandinger overtog Thule, som Knud Rasmussen havde administreret til sin død i 1933. Blandt talerne var statsminister Thorvald Stauning, der også var minister for Grønland, og Kristoffer Lynge, redaktør af Atuagagdliutit, hvis indlæg handlede om dagens Grønland.

I sin oversigt over de kulturelle forhold nævnte Kristoffer Lynge bl.a., at »*danske og enkelte grønlandske Komedier opføres ved nogle Pladser med stor Tilslutning fra Befolkningens Side... Bøger af skønlitterær Art, oversatte fra dansk eller skrevet af Grønlændere selv, er endnu kun faatallige, men Lysten og Trangen til Læsning er stigende*«. Kristoffer Lynges nøgterne konstatering danner modvægt til kontorchef Knud Oldendows introduktion til Hans Lynges hørespil: »I *Nutiden er den originale, selvstændige Kunst og Litteratur i frodig og glædelig Vækst. Der skrives Romaner, Sange og Skuespil. Som en Prøve herpaa vil nu følge et grønlandsk Hørespil...*« Det var i og for sig rigtigt nok, men udtryksmåden kunne godt bidrage til, at de danske lyttere fik overdrevne forestillinger om litteraturens blomstring i Grønland.

Blandt talerne var også en ung grønlandsk kvinde, Helene Frederiksen, hvis bror, Jens Olsen, var præst i Thule. Om ham sagde hun bl.a.: »*Jeg er glad ved at vide, at han har virkelig Forståelse af det gode og værdifulde i Hedenskabet, men det var naturligvis en stor Oplevelse, da Kirken i Thule blev indviet*«. Dette rummelige kultursyn genfindes i radioudsendelsen, som både omfattede ældre og moderne grønlandske kulturindslag. De førstnævnte var bl.a. repræsenteret med en åndemanersang, en nidvise, en signalsang og sange om fjeldgængere, og den sidstnævnte omfattede moderne grønlandske sange bl.a. Henrik Lunds *nunarput utoqqarsuanngoravit* 'Vort ældgamle land«, der blev præsenteret som Grønlands nationalsang. Skuespilleren Tavs Neiiendam reciterede i dansk oversættelse de sange, som Grønlænderkoret frem-

førte. Hans Lynges hørespil er udtryk for den samme spændvidde: temaet er hentet fra den eskimoiske fortid, men den gennemførte dialogform er europæisk. Selve stykket behandler brydningen mellem den gamle og den nye tid.

Da udsendelsen var henvendt til danske lyttere, blev stykket spillet på dansk, men af grønlændere, så det fik en grønlandsk tone. Det fik dog Berlingske Tidende til at skrive, at »*dets Virkning hemmedes umiddelbart af Skuespillernes Sprogvanskeligheder*«. De medvirkende grønlændere talte udmærket dansk, men danske lyttere var i 1930erne uvant med at høre dansk talt med accent. Stykket var bearbejdet og oversat i en noget højstemt stil af Helene Frederiksens mand, Svend Frederiksen, dansk lærer, senere eskimolog, som var opvokset i Grønland. De syv roller blev varetaget af fem personer: Frederik Nielsen, Helene Frederiksen, Jens Kleist, Christian Berthelsen og Marie Kleist (senere kendt som Mâliâraq Vebæk), og de optrådte desuden som et talekor af ånder.

Tidsskrift for den grønlandske Tjenestemandsforening bragte et meget fyldigt og begejstret referat af radioudsendelsen (Tverskov 1937), og her blev også hele manuskriptet til hørespillet trykt; det fylder dog kun én side sat med små bogstaver:

En ung fanger opfordrer en ældre fanger til fortælle om sin søns død, hvortil denne svarer: »*Ved du da ikke, at vi nærer Skyhed for at omtale vore Døde, og at det er Helligbrøde .. O, tankeløse ungdom, der lader haant om Forfædrenes ældgamle Tabuskikke, som leger usømmeligt med den Dødes Sjæl*«. Under trusler fortæller den gamle, at han så sin søn blive dræbt af en anden kajakfanger, og den unge fanger oplyser derpå triumferende, at han er morderen. Anden akt foregår i underverdenen, hvor faderen leder efter sin søn uden at finde ham. Han er gået uhævnet videre.

I tredje akt giver faderen udtryk for, at hans dybe sorg vil få forfædrene til at spørge, om der er sket noget bemærkelsesværdigt blandt de ubetydelige. Han er overbevist om, at de store magter vil forstå hans vrede og hjælpe ham med hans hævn. Han laver et ulykkesdyr, en tupilak, som dræber sønnens morder. Inden faderen selv udånder, ser han sin søns ånd. Stykket slutter med et Talekor af ånder: »*Der er kæmpet blandt Grønlands fjelde. Liv og Død har været mægtige Magter fra henrunden Tid. Mellem vore sneklædte Fjelde vil Legemet, der skal fryse til, blive glemt, men Livet skal dog bestaa, endskønt det er ufatteligt*«.

Den unge fanger i stykket overtræder forfædrenes uskrevne regler, hvilket er et tegn på, at den unge generation ikke holder mål med forfædrene. Det er den unge, der er skurken, mens faderen øver retmæssig blodhævn ved hjælp af magi og derefter kan dø i fred. I romanen *ersíngitsup piumassâ*, der udkom året efter, indgår der også et hævndrab, men her er det ikke en gammel mand, der er hævneren, og som bekvemt kan dø og dermed afslutte historien, her er det to unge mænd, der dræber deres mor og stedfar for at hævne drabet på deres rigtige far. Fortællingen handler om de personlige konsekvenser, det får for dem. Den ene bliver sindssyg, og den anden unddrager sig det menneskelige fællesskab ude i ødemarken, indtil han ved en

piges indgriben kan vende tilbage og helbrede sin bror. Den danske oversætter af romanen, Kirsten Thisted, har i et efterord peget på, at selv om den foregår i et traditionelt eskimoisk miljø, er den præget af en kristen tankegang, idet hovedpersonen integrerer den nye tro i den gamle. Tilsvarende foregår også skuespillet *Far og søn* i et traditionalt eskimoisk miljø, mens konflikten mellem at holde fast ved den gamle tro og negligere den nye hører til i en senere periode. Men mens Hans Lynge i skuespillet fremstiller en sort-hvid konflikt mellem repræsentanter for to generationer med sympatien på den ældres side, så er det mere raffineret udformet i romanen, hvor konflikten udspilles i et ungt menneskes sind.

Mange år senere da romanen blev genoptrykt,var der også nogle digte med i bogen, blandt dem åndernes afsluttende ord i skuespillet: *K'áĸarssuavta akornáne* 'Mellem de store fjelde' (Lynge 1967b: 143). Digtet er her på fire vers, men kun fire linier fra det første og det sidste vers blev brugt i hørespillet. Det er et digt, der har gjort indtryk i Grønland. Jørgen Fleischer, redaktør af A/G, skrev i sin fødselsdagshilsen til Hans Lynges 75 års fødselsdag, at når han og Jørgen Olsen, politikeren der blev kaldt Lumumba, var »*i stemning*«, plejede de at citere det sidste vers, som i Fleischers oversættelse lyder:

»*Legemet vil blive stensat* *
mellem vore store fjelde
– og glemt.
Men livet fortsætter,
skønt det er uudgrundeligt«
(Jûlut 1981).

Sangspillet om kærligheden til Grønland: nunaga asavdlugo

At en bredere kreds af grønlandsinteresserede danskere så tidligt som i 1950 blev opmærksom på Hans Lynges betydning som skuespilforfatter, skyldes først og fremmest, at William Thalbitzer, som var professor i eskimologi ved Københavns universitet, i afsnittet *Grønlandsk litteraturhistorie* i standardværket *Grønlandsbogen* omtalte et udvalg af skuespillene. Foruden *tigorĸârâ pissarâ* drejer det sig om fire utrykte skuespil og en opera. I et par tilfælde fortælles der også om opførelsen af stykkerne i Grønland, og der er derfor grund til at tro, at Hans Lynge selv har bidraget med oplysningerne.

Blandt de skuespil, Thalbitzer omtaler, er *nunaga asavdlugo* 'At elske mit land', hvis titel er hentet fra begyndelseslinierne til en sang af Jonathan Petersen. Tre af de digte, som indgår i den omtalte bog fra 1967, angives at stamme fra dette skuespil. Hans Lynge tidsfæster dem der til 1935, mens han i det tidligere omtalte interview i Grønlandsposten i 1946 siger, at stykket er skrevet efter Danmarksopholdet i 1936, men det udelukker naturligvis ikke, at disse sange kan være skrevet tidligere. Hans Lynge omtalte selv *nunaga asavdlugo* som »*et sangspil*«, der var meget populært i Qaqortoq (Grønlandsposten 1946:66).

Den ene sang, *nuilersup ĸilaup serĸinerssuata* 'Himlens store sol som er ved at komme frem', med melodi af Niels Egede, er også blevet højt værdsat af eftertiden. Den indgår i de senere års udgaver af den grønlandske sangbog *Erinarsuutit* (Nielsen & Egede ed. 1980, nr. 24 og

Larsen ed. 1990, nr. 133) omskrevet til den nye retskrivning, *Nuilersup qilaap seqinersuata*, og den er også taget med i sidste udgave af *Folkehøjskolens Sangbog* (1989, nr. 204) i dansk oversættelse ved Mads Lidegaard: »*Som en morgen, når solen står strålende op*«. I et lille udvalg af sange udgivet for et par år siden i en grønlandsk-engelsk publikation med det formål at give omverdenen et indtryk af denne betydningsfulde del af grønlandsk litteratur, præsenteres Hans Lynges sang under titlen *The Sky of the Dawning Sun* som en af de mest populære i dagens Grønland (Lyberth ed. 1993:21-24; oversættere: Nuka Møller og Jim Milne).

Ifølge referatet hos Thalbitzer har *nunaga asavdlugo* været et rigtigt udstyrsstykke, da det blev opført i Qaqortoq: »*En dramatisk kavalkade af storfangere, syngende til havets pris, fåreholdere med deres får og hunde, kvinder i optog for at få politisk indflydelse: »Tror du måske stadig, at jeg er skabt til at være tjenestepige? lad os få fri adgang til skolerne!« o.s.v. (opført i Julianehåb under stor jubel)*« (1950:249).

Kvindens stilling var langsomt under ændring i disse år. I 1928 blev der optaget enkelte piger på efterskolen i Aasiaat, og i 1932 blev pigeefterskolen oprettet, men kvindelig valgret blev først indført så sent som i 1948, en begivenhed, som Hans Lynge iøvrigt markerede med et stort digt på grønlandsk og dansk.

Hans Lynge mindedes selv mange år senere opførelsen af *nunaga asavdlugo* i Qaqortoq og sangen om kvindernes muligheder på denne måde: »*Det var en demonstration, som vakte furore i den overfyldte sal, ligesom Julianehåbs mange kajakfangere og deres familier trampede i gulvet da jeg sang den om kajakken, mens jeg iførte mig min udrustning og tilsidst løftede min kajak og gik ud*« (1968).

Nordboerne og Navaranâk

Titlen på stykket *Navaranâk* er navnet på en grønlandsk kvinde, som ifølge et grønlandsk sagn om nordboerne satte ondt blod mellem grønlændere og nordboer. Som det fremgår af omtalen i Grønlandsposten af premieren på stykket i Qaqortoq, der er gengivet som indledning til denne artikel, har der også i dette tilfælde været tale om et udstyrsstykke med mange optrædende. Handlingen er henlagt til Hvalsey ved kirken, som i dag er den mest imponerende ruin, nordboerne har efterladt i det grønlandske landskab. »*Man ser vikingeskibe, fornemme nordboer fra Ikigait og Igaliko, processionen af kirkegængere; kampe mellem nordboer og kalâtdlit inuit (»skrællingerne«) med skjolde, økser og sværd, bue og pile. Ved opførelsen i Julianehåb benyttedes for første gang elektriske lyseffekter; skjolde funklede, guldhorn lyste i halvmørket; solstråler spillede over en kvinde, som sad og spandt ved sin rok – mens krigens stemning rugede tungt over sindene: eskimoernes hærgen over nordbokolonierne og verdenskrigen var den dystre baggrund*«. Såvidt scenebeskrivelsen hos Thalbitzer (1950: 250).

Operaen om K'unersêk, den smukke

I Thalbitzers gennemgang af Hans Lynges produktion nævnes også en opera: *K'unersêk* 'Den smukke', som Hans Lynge havde lavet både tekst og musik til. Det er det eneste grønlandske værk, som ordet opera er blevet heftet på. Handlin-

gen beskrives således: »*Den purunge skønhed er hvervet som medhustru af høvdingen, en stor tyran. Kor af sangere og sangerinder. Qunersêq forelsker sig i en ung mand, der kysser hende, høvdingen opdager det og lader den unge mand binde og føre ud som fange. I nattens løb kommer Qunersêq med sangerindekoret og løsner hans lænker ved sangens trolddomskraft. De flygter sammen*« (1950:250). Det lyder meget romantisk og ikke særligt grønlandsk.

Også i andre af Hans Lynges skuespil er der indlagt sange, som han selv havde lavet melodier til. I sine erindringer fra seminarietiden klager Hans Lynge over, at Jonathan Petersen, som underviste i musik, fejlbedømte ham med det resultat, at han fik for dårlig musikundervisning: »*Men unges interesse for musik kan dårlig eller vilkårlig undervisning ikke kvæle*« (1988:88-89).

Kakalît: En grønlandsk gyser

Hans Lynge indsamlede mundtlige traditioner i Grønland i årene 1946-47, 1949 og 1952-53 og havde i den forbindelse kontakt med William Thalbitzer. I forordet til sin bog om Upernavik norddistrikts ældre historie, trykt i den videnskabelige serie Meddelelser om Grønland i 1955 under titlen *Inegpait eller fornemme mennesker, som Melville Bugtens eskimoer kalder sig selv*, omtaler Hans Lynge professor William Thalbitzer som »*min utrættelige medhjæper og rådgiver*«. Hans Lynge udgav senere også en grønlandsk udgave af bogen (1967, genoptrykt med ny retskrivning 1991).

Hans Lynge har udbygget og dramatiseret en af fortællingerne i *Inegpait*, »Trolddom udøvet mod danske« (s. 92-96), til et skuespil med titlen *Kakalît*. Den grønlandske tekst er her gengivet på Upernavikdialekt. Den fylder kun 12 linier, men heri indgår to replikker, som sikkert har medvirket til, at Hans Lynge har set de muligheder, der var for at dramatisere netop denne fortælling.

Kakalît blev opført første gang på Grønlænderhjemmet i København den 11. februar 1956 og anden gang ved Grønlænderforeningen peĸatigît kalâtdlits påskefest den 2. april samme år. Hans Lynge stod selv for instruktion og scenografi. Til orientering for de danske tilskuere blev der uddelt et dansksproget referat, efter al sandsynlighed skrevet af Hans Lynge selv, hvor stykket kaldes »*en grønlandsk gyser*«. Det gengives her i forkortet form:

Grønlænderne bliver forfærdede over den danske kolonibestyrers gudsbespottelige tale og mener, at han er under indflydelse af djævelen. Hans elskelige kone dør, og storfangeren Samson opkalder sin lille datter efter hende. »*Nu starter en kæde af episoder, hvor grønlænderne følgende deres sære religiøse ceremonier tror at have fået kolonibestyrerens kone igen fra dødsriget*«. De prøver derefter at oprette et venskabsforhold til kolonibestyreren, men »*træt af deres barnlige hengivenhed, som han opfatter som forsøg på at opnå vinding, tager den ulykkelige mand en stor beslutning og siger sig al deres venskab fri*«. Samson, som engang har været åndemaner, får nogle knogler til at tage skikkelse af en sød ung pige, som kolonibestyreren bliver forelsket i. Hendes besøg er imidlertid altid ledsaget af en dødslugt, og det ender med, at kolonibestyreren bliver

vanvittig. Det »*fuldender den hævn, grønlænderne pønsede på*«.

Den udtryksform, der er benyttet i referatet til de danske tilskuere, markerer en vis distance til de traditionelle grønlandske forestillinger om navnefælleskab. Dette er i modsætning til den måde, Hans Lynge har gengivet den historiske tradition på i den danske udgave af bogen, hvor der er indskudte forklaringer: »*Barnepigen pyntede en dag den lille pige og lod hende besøge kolonibestyreren, som ifølge deres traditioner var blevet beslægtet med pigen. Men han viste dem døren. »Kan du tænke dig,« sagde barnets mor til sin mand, da han kom hjem fra fangsten, »kolonibestyreren har vist sin kones lille navne døren!« Så sagde barnets far, som var den, der havde fået den menneskekærlige idé at ville glæde kolonibestyreren med at lade hans afdøde kone genopstå: »Lad os så se, om han kan vise Kakalêwt døren i aften!*« Den sidste replik forklarer stykkets titel. Navnet er forsynet med en fodnote, hvor Hans Lynge skriver: »*Formodentlig en afdød pige af det navn, som manden havde erhvervet som hjælpeånd. Sådanne begraves i siddende stilling*«.

Kakalît behandler ligesom de fleste af Hans Lynges skuespil og digtning iøvrigt sammenstødet mellem to kulturer. Her er budskabet ganske klart: det går danskeren ilde, fordi han ikke forsøger at forstå de mennesker, han har valgt at leve iblandt.

Efter opførelsen af *Kakalît* i peĸatigît kalâdlit i 1956, skrev Jens Poulsen i foreningens medlemsblad, at stykket »*blev meget velvilligt modtaget af publikum. Skuespillerne var også udmærkede. Ellers må man sige, at der var delte meninger om skuespillets værd. Jeg for mit vedkommende fandt tonen i skuespillet til tider lidt vel frimodig – specielt for udstedsbestyrerens vedkommende*« (Jensêraĸ 1956:11).

Efter premieren på Grønlænderhjemmet blev *Kakalît* anmeldt i Politiken af en dansker, Rosenkilde Nielsen: »*Knud Egede udførte med forbløffende sikkerhed bestyrerens rolle, medens Jens John Høeg saa storartet ud som fangeren Samson og frøknerne Chemnitz var værdige som henholdsvis Samsons kone og »spøgelsespigen«. Megen ironi – rettet mod danskerne, – og alvor tillige har Hans Lynge lagt i sine replikker, der gang paa gang fik de unge grønlændere til at briste i latter*« (B.R.N. 1956). »*Frøknerne Chemnitz*« var ifølge programmet til den senere opførelse i peĸatigît kalâtdlit identiske med Marie Kathrine Chemnitz og Dorthea Chemnitz. Rosenkilde Nielsen sendte også et indlæg til A/G om premieren på Hans Lynges stykke, hvor han skrev, at skuespillerne »*klarede sig forbløffende godt gennem de lange replikker, der oftest prægedes af ironi mod danskerne, så de grønlandske tilskuere brast i latter*«.

Jeg overværede selv opførelsen af *Kakalît* i peĸatigît kalâtdlit og kan bekræfte, at der var en munter stemning. Spørgsmålet er hvorfor? Jeg tror ikke, at anmelderen har fat i hele forklaringen. Det er umiddelbart forståeligt, at man som grønlænder ler af en grønlænders gengivelse af en dansk kolonibestyrers måde at tale og gebærde sig på. Men tilskuerne i København morede sig også over de grønlandske skuespillere, der repræsenterede en anden tid og en anden kultur. Og dertil kom, at der var tale om en rigtig gyser, og det er jo ikke usædvanligt, at

man reagerer på gys med latter. Da stykket sluttede med, at kolonibestyreren blev vanvittig, da det gik op for ham, at pigen var død, reagerede det lydhøre publikum da også med smil og små udbrud om, hvor uhyggeligt det var. Endelig var der én grund til til den gode stemning i salen: at overvære et grønlandsksproget skuespil i København var en højst usædvanlig begivenhed.

Grønlandske motiver på skuespilscener i Danmark

I forbindelse med anmeldelsen i Politiken var der trykt et lille fotografi af Hans Lynge, og det blev oplyst, at han pånyhavde skrevet et hørespil til radioen, og at han også arbejdede på et skuespil til det kongelige Teater: »*Han er en dramatiker, man med rette kan stille forventninger til*«. Hans Lynges ambitioner skal ses på baggrund af, at det Kongelige Teater allerede havde opført en opera (*Kaddara* (1921) med libretto af C. M. Norman-Hansen og musik af Hakon Børresen), et skuespil (*Osakrak* (1933) af Peter Freuchen) og en ballet (*Quarrtsiluni* (1942) med koreografi af Harald Lander og musik af Knudåge Riisager), som alle både var skrevet, iscenesat og opført af danskere. Hans Lynge har sikkert forestillet sig, at han ville kunne bidrage med noget mere ægte grønlandsk.

I en kommentar til en demonstration af unge grønlændere i København i 1975 mindedes Hans Lynge således den første grønlænder, der demonstrerede, nemlig Mathias Storch, som skulle have forladt Det kongelige Teater under opførelsen af *Kaddara* og udtalt til pressen: »*Det har intet med Grønland at gøre*«.

Hans Lynge opnåede dog ikke at få et stykke opført på Det Kongelige Teater. Iøvrigt må teksten til *Kaddara* med undertitlen *Folkelivsbilleder fra Grønland* sandsynligvis regnes som en af inspirationskilderne til Hans Lynges stykker. *Kaddara* udkom i et lille hefte (32 s.) i 1921 og blev genoptrykt samme år. Et referat af handlingen og uddrag af stykket blev også trykt på grønlandsk i Atuagagdliutit i 1921.

Da *Kakalît* blev spillet i København, var det anden gang, der blev opført et skuespil på grønlandsk i København. Første gang var da grønlænderforeningen peĸatigît kalâtdlit holdt julefest i 1941, for da spillede grønlændere, som det hedder i foreningens medlemsblad: »*et Skuespil, paa deres eget grønlandske Modersmaal, et Skuespil, der skrevet af en Grønlænder tillige havde et ægte nationalt Milieu – det har forresten saa godt som alle Skuespil, der er skrevet paa Grønlandsk. Ligesom de eskimoiske nationale Skuespil, der har været opført i Grønland, gjorde ogsaa dette stormende Lykke*« (Red. 1942:5).

Det drejede sig om Karl Heilmanns skuespil *Ujarĸap akiniainera.* Stykket blev anmeldt i flere københavnske aviser, og medlemsbladet citerede bl.a. Politiken, som skrev, hvorledes den afsluttende akt, hvor den danske missionær får forsonet de to fjender, Ujaraĸ og Savik, »*gjorde stormende Lykke blandt Grønlænderne, der jublede over Missionærens tilsigtet udfuldkomne Grønlandske, der gav Ordene en dobbelt og aabenbart højst pudsig Betydning*«.

Både Karl Heilmann og Hans Lynge karakteriserer danskeren i deres stykker

ved den måde, han taler grønlandsk på, og ved opførelserne understreges det fremmede yderligere gennem påklædning og skæg. Men der er stor forskel på de to roller. I Karl Heilmanns skuespil er det en missionær, der omvender grønlænderne til kristendommen og derved afskaffer blodhævn, dvs. det er ment som en positiv rolle, og selv om der i grønlandske ører uundgåeligt er et skær af komik over måden, han taler grønlandsk på, så lægger det kun op til en godmodig latter. I Hans Lynges skuespil er det ikke kirkens, men handelens mand, og han forspilder sine muligheder for at stå på god fod med grønlænderne, så der er ikke så meget sympati for manden i den latter, der er reaktionen på den måde, han taler grønlandsk på.

Blandt etnisk bevidste grønlændere i København

Som tidligere omtalt veg Hans Lynge heller ikke tilbage for at kritisere sine egne landsmænd. Efter at Angmalortoĸ Olsen ved en diskussionsaften i peĸatigît kalâtdlit i september 1958 havde opfordret til kæmpe mod forskelsbehandling og bruge talerstolene, ligesom også præsterne skulle bruge prædikestolene, når der var noget i det grønlandske samfund, de syntes haltede, tog Hans Lynge ordet: »*Her i Danmark er der mange præster, der levende følger det, der sker i samfundet. Kaj Munk gjorde det. Grønlænderne er for lade og autoritetstro. Efter nyordningen havde jeg regnet med, at der kom noget, der hedder strejker. Dem har jeg ikke hørt noget til endnu. Talerstolen er ikke nok*« (kalâtdlit, oktober 1958:12).

Ved unge grønlænderes julefest i København samme år oplæste Hans Lynge et langt digt med kritik af danskere i Grønland, som sluttede med en opfordring til grønlænderne om at forlange ligestilling med danskerne (1959:14). Digtet gav voldsom genlyd og afstandtagen i Grønland. Ganske vist var samfundsforholdene i Grønland under kraftig ændring i de år, men grønlændere i Danmark var ofte flere skridt foran deres landsmænd i Grønland med hensyn til krav og visioner om fremtiden. På det tidspunkt havde Hans Lynge opholdt sig i Danmark siden 1945, dog afbrudt af kortere ophold forskellige steder i Vestgrønland. Efteråret 1959 vendte Hans Lynge tilbage til Grønland, men havde også senere lange ophold i Danmark, inden han i 1984, fire år før sin død, igen blev fast bosiddende i Danmark.

Hans Lynge og radioen

Gennem mange år ydede Hans Lynge en alsidig indsats i Grønlands radio. Man kan f.eks. få et indtryk af hans arbejde i oversigten over radioens virksomhed 1960-61, hvoraf det fremgår, at *tigorĸârâ pissarâ* var blevet udsendt som hørespil, og at Hans Lynge havde lavet et grønlandsk »*hørebillede*« om *Den første kristne jul i Grønland*, der handlede om, hvordan Hans-Egede og hans familie i 1721 fejrede jul på Håbets Ø, det senere Illuerunnerit. Det fremgår også af oversigten, at der havde været seks grønlandske udsendelser om *Sommerens turistrejser* til forskellige steder i Grønland og i udlandet med Hans Lynge som turistfører. Endelig havde han oversat *Jeg var gift med Ungarns helt* af Maria Maleter til *Ungarnimiut pissartânik uveĸarsimagalu-*

arpunga, som i fire udsendelser blev læst op af Bolethe Kristiansen.

I 1958 i forbindelse med 10 årsdagen for Grønlands radio og radiohusets officielle indvielse fortalte Hans Lynge underholdende om sit arbejde for Grønlands radio. De forhåndværende personer i Nuuk var efterhånden blevet interviewet så mange gange »*at resten af landet var ved at brække sig. Hvad skulle man ellers gøre? Jeg har prøvet den udvej at vente til folk er døde, men folk hænger sådan ved livet, at en forfatter ikke kan blive fed på den måde. Og man vogter forfædrenes fadæser med endnu større jalousi. Engang fandt jeg i min kvide på at lade som om jeg gik rundt i dødsriget med en mikrofon og interviewede de store hedengangne landsmænd; da begik jeg den fejl at lade et par hundesjæle optræde sammen med Knud Rasmussen, for jeg kunne ikke forestille mig Knud uden hunde. Og straks blev der protesteret: Vi vil ikke have hunde i himlen*« (1958:16).

Hans Lynge skrev flere hørespil til Grønlands radio, og også i de hørespil, som tager et historisk emne op, er der kommentarer til nutiden. I et mindeord ved Hans Lynges død i 1988, hvor Juaaka Lyberth fremhæver, at det var hans mål, at grønlænderen skulle være »*bevidst og stolt af sin kultur og bygge landet op på egne betingelser*«, citerer han fra Hans Lynges hørespil »*Naneruarfik*« 'Lygtepælen', som handlede om Samuel Kleinschmidt: »*Byg jeres land op ved a bruge de sten og tørv, landet har!*«

Hans Lynge havde på et tidspunkt forsøgt at få *Navaranâk* opført som hørespil i Grønlands radio, men det var blevet afslået af Kristoffer Lynge, ifølge Hans Lynge med den begrundelse, at »*det var for stort og personerne for mange d.v.s. for dyrt at gennemføre!*« (Lynge 1969c). Senere er andre af Hans Lynges skuespil imidlertid blevet opført som hørespil i Grønlands radio. Produktionsudgifterne har til tider været skåret ned ved at indskrænke antallet af optrædende til et minimum, som det f.eks. fremgår af radioprogrammet i A/G for lørdag den 2. december 1972, hvor der oplyses følgende om en grønlandsksproget udsendelse:

> »*kl. 20.15 Dramatisk forum*
> *Hans Lynge skuespil »Kâgssagssuk«*
> *Medvirkende: Nikolaj Rosing*
> *Tilrettelæggelse: Hans Hansen*«.

Udsendelsen varede 45 minutter og blev genudsendt om søndagen kl. 11.15. Selv om der i Hans Lynges stykke foruden Kâgssagssuk optræder fire andre navngivne personer o.a., har Nikolaj Rosing ene mand klaret alle rollerne. I det grønlandsksprogede radioprogram står der da også »*atuaissoĸ*« 'oplæser' ud for hans navn. Iøvrigt var Nikolaj Rosing en meget kompetent fortæller, som fortsatte den grønlandske fortælletradition under nye forhold. F.eks. genfortalte han i begyndelsen af 1950erne i biografbarakken i Nuuk danske romaner på grønlandsk så fængslende, at der hver uge kom op til 100 mennesker for at høre på (Kisbye Møller 1953:322).

Dansk Amatør Teater Samvirke

I 1964 dannede Dansk Amatør Teater Samvirke et særligt Grønlandsudvalg under ledelse af kaptajn T.A. Rose med det formål at støtte teatervirksomhed i Grønland. »*Vi byder dette tilbud om hjælp*

velkommen« skrev Hans Lynge i peĸatigît kalâtdlits medlemsblad i København, efter at han havde deltaget i et kursus på Frederiksborg højskole arrangeret af Dansk Kvindesamfund, hvor mulighederne blev drøftet. Det der mest var brug for, var økonomiske midler, trykte skuespil og »*de i teatrets væsen og i arbejdets natur velunderrettede, energiske mennesker, som vil påtage sig arbejdet som led i bestræbelserne for at formidle kulturen i Grønland*« (Lynge 1964:9). Hans Lynge var selv en sådan ildsjæl.

Dansk Amatør Teater Samvirkes Grønlandsudvalg medvirkede i en periode til at oparbejde et teaterrepertoire, og i den forbindelse oversatte Hans Lynge *Jeppe på Bjerget*. Allerede som ganske ung havde han som nævnt haft den udfordring at skulle tolke, mens Mikael Gam gennemgik skuespillet på dansk. 40 år senere fandt Hans Lynge stadigvæk, at det var en vanskelig opgave: »*I oversættelsen gælder det om at finde udtryk, som forstås af et grønlandsk publikum uden at gå helt uden om Holberg, og det tror jeg er lykkedes i den oversættelse, som nu kommer på tryk*« (Mørk 1965:2). Jeg er ikke stødt på oplysninger om, at denne oversættelse blev trykt, og heller ikke om at stykket blev opført i Hans Lynges oversættelse. Derimod angives det i kataloget over Groenlandica-samlingen i Nunatta Atuagaateqarfia/Det grønlandske Landsbibliotek i Nuuk, at der findes en oversættelse af *Jeppe på Bjerget* lavet af Lars Peter Olsen: *Jápat ĸáĸarmio* fra ca. 1969.

I 1967 nedsatte Ministeriet for Grønland et Udvalg vedrørende Folkeoplysningen i Grønland, som også ganske kort behandlede teatersituationen. På det tidspunkt, fandtes der amatørteaterforeninger i Nuuk og Maniitsoq, og der havde været en enkelt dansk teatertourne i Grønland. Udvalget foreslog at sætte ind på begge områder. Det ville, mente man, være betydningsfuldt, hvis den grønlandske befolkning stiftede bekendtskab med det bedste inden for dansk teater, men man gjorde opmærksom på, at der måtte tages hensyn til det grønlandske miljø, de stedlige forhold og de sproglige vanskeligheder. Endvidere kunne det tænkes, at der blev oprettet amatørscener svarende til dem i Nuuk og Maniitsoq andre steder i Grønland, og man opgav adressen på Dansk Amatør Teater, som muligvis kunne at være til nytte i den forbindelse (Ministeriet for Grønland 1969: bilag 9).

Blandt de danske stykker som blev oversat til grønlandsk i denne periode, var der et, som tilhørte samme kategori af stykker, som var blevet opført et halvt århundrede forinden, nemlig Johanne Louise Heibergs: *En Søndag paa Amager* (1848), der blev oversat af Cecilie Lund til *sapâtaugâ Amagerime* (ca. 1970). Det var oplysningsafdelingen under skoledirektionen i Nuuk, der sammen med Godthåb Amatørteaterforening, GAF, sørgede for, at der blev oversat og trykt en række skuespil udvalgt særligt blandt det repertoire, som Dansk Amatør Teater Samvirke udgav. Der var lagt vægt på, at det skulle være stykker, der ikke stillede for store krav til lokaler, rekvisitter og skuespillernes erfaring. Bl.a. oversatte Jonathan Motzfeldt *Mester Jakels Fastelavnsmandag* af August Strindberg og *Indianere på Krigsstien* af Marianne Söderbeck. De fleste stykker henvendte

sig til børn og unge, som f.eks. Benny Andersens *Den høse Drage*, der blev oversat af Hans Hansen.

Skuespillet »Sainak sunai«

I midten af 1960erne skrev Hans Lynge to skuespil, som blev trykt i forbindelse med genudgivelsen af hans lille roman *erssíngitsup piumassâ* i 1967. Det var *»Sainak sunai«* og *Kâgssagssuk*. I bogen indgik der som nævnt også nogle digte, hvoraf enkelte stammede fra et par af hans tidlige skuespil. Oplaget var på 1000 eksemplarer, hvilket ikke var usædvanligt, men det er meget stort sammenholdt med danske forhold, for det ville svare til, at en bog udkom i ca. 100,000 eksemplarer! Hans Lynges bog blev tilmed meget hurtigt udsolgt. En opgørelse pr. 1/1 1968 over restoplaget på bøger udgivet inden for de to foregående år viser, at både *erssíngitsup piumassâ* og den anden bog, som Hans Lynge fik trykt i 1967, *inugpât*, med fortællinger om Upernaviks historie, var udsolgt (Ministeriet for Grønland 1969; bilag 5).

I 1974 udgav Grønlands Oplysningsforbund *»Sainak sunai«* for at gøre det muligt for interesserede at opføre stykket. Bogen med romanen, skuespillene og digtene blev genoptrykt 1976, men da romanen blev udgivet igen i 1991 omskrevet til den nye retskrivning, var skuespillene og digtene udeladt. Det betyder, at ingen af Hans Lynges skuespil findes trykt med den nye retskrivning, der blev indført i skolerne i 1973.

De to korte skuespil, som blev trykt i 1967, har begge motiver hentet tilbage i tiden. *»Sainak sunai«* handler om mødet mellem inuit fra arktisk Canada og befolkningen i Qaanaaq distrikt. De canadiske inuit lider af hungersnød, da de ledet af angakokken Âlâte kommer til Nordgrønland, hvor de bliver hjulpet af de grønlandske inuit, som er kristne. Titlen *»Sainak sunai«* er den hilsen, som inughuit, polareskimoerne, tidligere benyttede. Angakokken og missionæren ser forskelligt på tingene, men nogle af de nyankomne vil gerne døbes. Stykket slutter med, at Âlâte og hans svigerinde gør sig klar til med slæde at forlade stedet.

»sainak sunai« havde premiere i København den 7. januar 1965 i peĸatigît kalâtdlit, hvor Hans Lynge, før tæppet gik op, fortalte de danske tilskuere om handlingen (kalâtdlit, januar 1965:20). Mâliârak Vebæk sendte en omtale af opførelsen i Danmark til A/G, hvor hun udtrykte håb om, at stykket også ville blive opført i Grønland, og det skete ifølge Hans Lynge året efter i Nuuk (1967:117). I København blev stykket *»fortjent modtaget med stor begejstring af publikum«*, og Mâliârak Vebæk skrev videre, at Hans Lynge på grund af sit store kendskab til de gamle sagn og fortællinger har *»kunnet gøre skuespillet så levende, at man oplever det, som var det en sandsynlig hændelse. Det er ingen tom underholdning, men et stykke, som giver stof til eftertanke«* (1965:22).

Det er to livsanskuelser, der i stykket *»sainak sunai«* bliver sat op over for hinanden. Inspirationen til stykket er den sidste indvandring til Nordgrønland i 1860erne. Indvandringen foregik i virkeligheden, før kristendommen blev introduceret til denne del af Grønland, men Hans Lynge har benyttet sig af sin digte-

Tegning af Hans Lynge fra 1966 der viser, hvordan dragten og masken til kraftens herre i skuespillet Kågssassuk kan udformes. (Trykt i »– taamannak aallartippoq«/» – der, hvor det hele begynder« udgivet af Grønlands Hjemmestyre 1986).

riske frihed til at kombinere mødet mellem de to inuit folk med nogle af de forhold, der blev diskuteret i forbindelse med kristendommens indførelse i Vestgrønland i det 18. århundrede: for nogle af de nyomvendte betød de materielle goder, de kunne opnå ved at blive kristne, mere end selve troen. I stykket nægter angakkokken og hans unge svigerinde at gå på kompromis. De tager konsekvensen og drager derfor bort.

Brydningen mellem det gamle og det nye er et af de helt centrale temaer i Hans Lynges forfatterskab. Motivet med manden, som er noget ud over det sædvanlige, storfanger eller angakkok, og som vælger at vende det amerikansk/europæisk påvirkede samfund ryggen, sammen med en kvinde, havde Hans Lynge tidligere benyttet i sin dramatisering af Ejnar Mikkelsens roman *Norden for Lov og Ret* i skuespillet *Sakavakiaq.*

Skuespillet Kâgssagssuk

Kâgssagssuk blev opført første gang i Nuuk i 1966. I billedteksten til et fotografi fra denne opførelse, som blev gengivet i A/G i forbindelse med et interview med Hans Lynge i anledning af hans 60 års fødselsdag, blev der gjort opmærksom på, at det var Hans Lynge selv, der havde komponeret dragterne (Jûlut 1966). De er ikke strengt naturalistiske. Den øverste del af de halvlange »pelse« er på forskellig måde dekoreret med et påsat materiale, som illuderer langhåret pels. Forrest på scenen sidder en pige på en grønlandsk slæde. Rundt om åbningen på hendes hætte er anbragt en bred rynket bræmme, som minder om pelse fra Alaska, hvor hætteåbningen er kantet med langhåret skind af f.eks. jærv.

Kâgssagssuk er en dramatisering på vers af det kendte sagn om den forældreløse dreng Kâgssagssuk, som bliver mishandlet og drillet, men som ved hjælp fra kraftens herre og fysisk træning opnår en ekstraordinær styrke. Først flytter han i al hemmelighed et stort stykke drivtømmer og planter træstammen bag huset, og siden dræber han egenhændigt tre bjørne. Den sidste scene er dog ikke indlagt i stykket, og det samme gælder Kâgssagssuks blodige hævn over sine plageånder. I stykket kæmper Kâgssagssuk til sidst med den stærke Usussârmiarssúnguaĸ, men ingen af dem kan besejre den anden. Kâgssagssuk har fundet sin ligemand og trækker sig først ud af kampen. Freden og balancen i samfundet er genoprettet. Stykkets afsluttende ord fremsiges af en mand i moderne tøj: forfædrenes tid er forbi, alt er ændret nu, »*men det er stadig vort land. Lad os huske deres dristighed, som den fremgår af fortællingerne. Lad os glæde os over den! Det er vores formål*«.

Amatørteaterforeningen NAIP

Det er vanskeligt at danne sig et overblik over, hvor og hvornår Hans Lynges mange skuespil er blevet opført. Problemet med at fremskaffe manuskripter har utvivlsomt medført, at det først og fremmest er de trykte skuespil, der er blevet blevet spillet. Det indskrænkede udvalget betragteligt, men ligesom det var tilfældet med Karl Heilmanns gamle stykker, var det skuespil, som i hvert fald nogle gerne så igen, selv om de havde set dem før.

I 1959 blev der med Kristian Egede som den drivende kraft dannet en forening i Nuuk »*Issigingnârtitsissartut*« 'Skuespillerne', som senere ændrede navnet til »*Nuummi aliikkusersuisartut issigingnaartitsissartullo peqatigiit*« N.A.I.P, hvis medlemmer samledes om at opføre skuespil og grønlandske lege og danse. Denne amatørteaterforening har ved mange lejligheder opført stykker af Hans Lynge. Da Kristian Egede i 1964 i et interview blev spurgt om, hvilke stykker folk var mest glade for se, nævnte han først *tigorĸârâ pissarâ* (Jûlut 1964).

Sommeren 1971 var N.A.I.P. på tourne nordpå, hvor de opførte *Kâgssagssuk.* Sermitsiaq skrev i den anledning: »*Alle steder udtrykte man glæde over at opleve en grønlandsksproget tourne og opvisning af folkedanse med violiner som musikinstrument*« (Sermitsiaq, nr. 25 1971).

N.A.I.P viste det samme stykke instrueret af Atsa Schmidt på en tourne til Syd-

grønland i 1979 med dragter og kulisser lavet af foreningens medlemmer. Ved den lejlighed skrev A/G: »*Det publikum, der overværede generalprøven, var meget begejstrede for forestillingen. Det var sandelig også værd at se, og så er vi jo heller ikke forvænt med grønlandsk skuespil. Det må da være et oplagt emne for de lokale TV-foreninger!*« (mh 1979). A/G bragte på forsiden en montage af otte fotografier fra forestillingen, hvor man bl.a. ser en barfodet Kaasassuk i forreven dragt rejse et stort stykke drivtømmer, som kunne ligne et industrielt fremstillet rør eller evnt. et hult rør af pap eller papir, men det har sikkert kun bidraget til tilskuernes fornøjelse.

Fotografierne fra opførelsen i Nuuk i 1979 viser også en kvinde danse trommedans. Særligt i de tidlige opførelser af *Kågssagssuk* kan det ikke altid have været let at præsentere ægte trommedans. Siden er der flere vestgrønlændere, der på forskellig måde har lært kunsten. Hans Lynge var selv en af initiativtagerne til den første større opvisning af trommedans i Vestgrønland i nyere tid. Da man i Nuuk i 1969 hørte, at der til indvielsen af Grønlands første idrætshal i Nuuk var inviteret skuespillere og balletdansere fra Det kongelige Teater, sørgede Kvindeforeningen og Foreningen Grønlandsk Folkekunst, som anmodede Hans Lynge og Jens Kreutzmann om at danne en komité, for at den gamle grønlandske kultur blev repræsenteret af seks trommedansere fra Ammassalik. De indledte arrangementet, hvortil Hans Lynge iøvrigt havde skrevet en prolog. Trommedanserne optrådte ved samme lejlighed flere steder i Nuuk, bl.a. i nærheden af museet, hvor der var opstillet et østgrønlandsk skindtelt. Det var, som Hans Lynge skrev i en omtale af begivenhederne, »*helt historisk*« (1969a), for mange mennesker oplevede her for første gang en trommestrid, om end revet ud af sin historiske og sociale sammenhæng.

Ulâjuk Imanerdlo, storfangeren og angakokken

På grundlag af historiske traditioner har Hans Lynge skrevet et skuespil om storfangeren Ulaajuk og angakokken Imaneq, som levede, da kristendommen vandt indpas i området omkring Nuuk. Mens Imaneq efter nogen tids forløb lod sig døbe, holdt Ulaajuk fast på sin uafhængighed. Hans Lynge har også brugt motivet med den selvstændige grønlandske fanger i et langt digt med titlen *Ulâjuk* trykt i 1969. Digtet indgik senere i en dobbeltsproget digtsamling, hvor det er forsynet med overskriften »*Prolog til skuespillet Ulâjuk og Imaneĸ*«. Ifølge forordet synes det at være udgiverne, Jakob Janussen og Aĸigssiaĸ Møller, der er ansvarlige for den usædvanligt frie oversættelse. Digtet indledes med, at forfatteren fortæller, at han som barn havde set en gammel grav, som havet siden havde slettet, hvor der engang var blevet begravet en mand, Ulâjuk, som ikke ville døbes, og som derfor heller ikke skulle genopstå. Ulâjuk var en mand, der heller ikke som fanger kendte til frygt. Digtet slutter med at sige om Ulâjuk, at »*han hørte til de virkeligt betydningsfulde beboere fra Nuuk, som lever videre, selv om de er døde*« (her oversat efter den grønlandske tekst). Den danske gengivelse af digtet lader det slutte med ordene: »*Men*

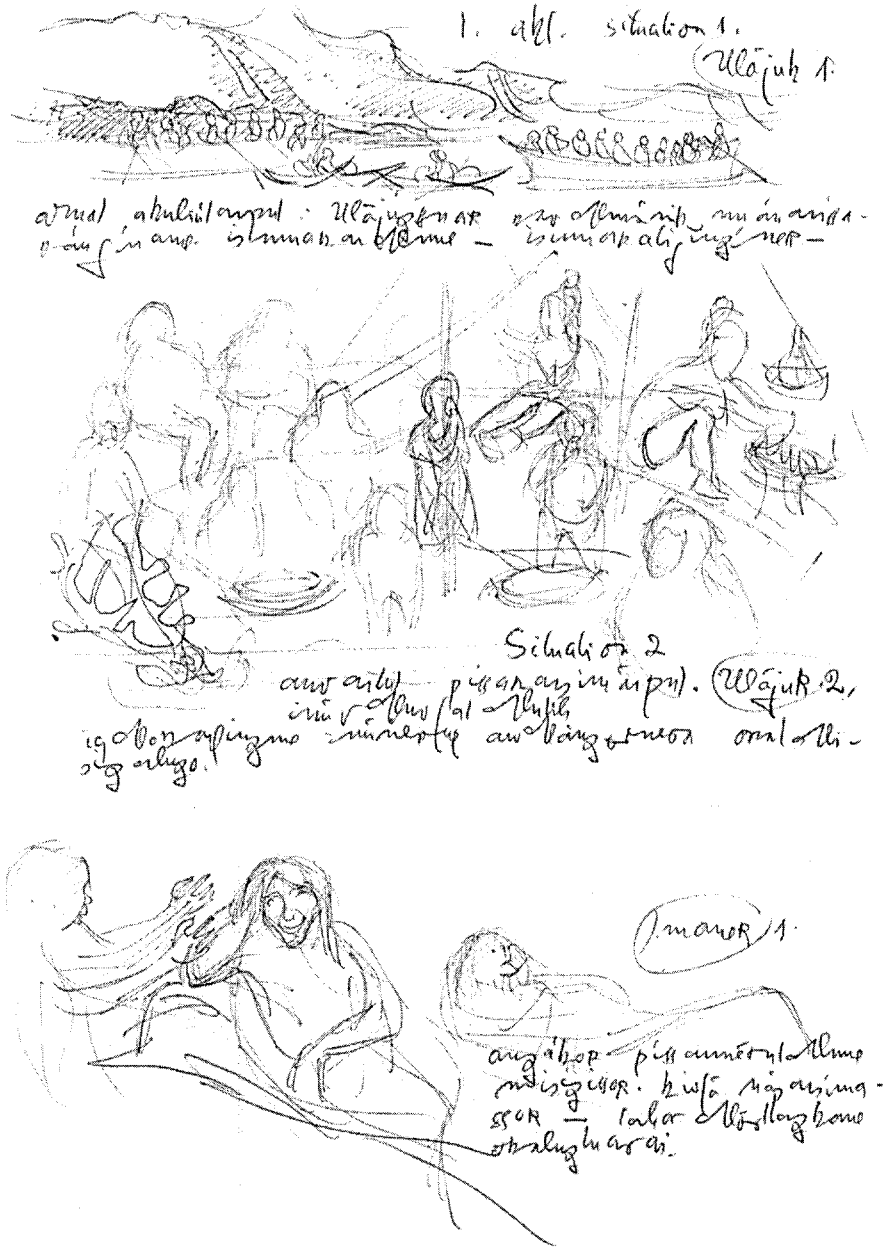

Tegninger af Hans Lynge fra 1974 med sceneanvisninger til skuespillet Ulâjuk Imanerdlo. (Trykt i »– taamannak allartippoq«/ »– der, hvor det hele begynder« udgivet af Grønlands Hjemmestyre 1986).

drømmelandet er der stadig og gemmer på æventyret i knugende stilhed« (Lynge 1974c:17; 20).

I anden sammenhæng, i en fremstilling af hvad der huskes om Nuuks fortid, fortæller Hans Lynge om det indtryk,

Fortsatte sceneanvisninger til »Ulâjuk«, tegnet med kuglepen.

som beretningen om Ulâjuk gjorde på ham som barn: »*Uden at være i stand til at forme det i tanker havde jeg allerede dengang anet storheden ved hans stolte holdning*« (Lynge 1978:10). Her har han lagt følgende replik i munden på Ulâjuk:

»*Når de sølle døbte engang skal stedes for den store trommestrid for at høre deres handlinger offentligt udråbt, vil jeg klatre op på Kingigtorssuaqs top og glæde mig over deres forsmædelighed over et bundt tørrede angmagssætter og en beholder med sæltran*« (Lynge 1978:8).

Det er et spørgsmål, om denne replik ikke snarere er et udtryk for Hans Lynges digteriske skaberevne end en direkte gengivelse af den mundtlige tradition. I 1934 blev der i atuagagdliutit trykt en artikel af Salomon Tobiassen, som kan danne et vist sammenligningsgrundlag. Salomon Tobiassen fortæller her om Ulâjuk, som hverken ville flytte til Nuuk eller til brødremissionens Noorlliit/Ny Herrnhut, og han gengiver de ord, som Ulâjuk huskes for, således: »*kuisimassukasît ajorssartartukasiúput*« 'De sølle døbte er nogle, der lider ynkeligt nød'. I en parentes forklarer Salomon Tobiassen, at det skyldtes, at missionærerne samlede for mange mennesker om sig, og at den materielle levestandard derfor faldt, selv om der tidligere havde været god fangst (1934:124). Hans Lynge har sandsynligvis både hørt om Ulâjuk og læst Salomon Tobiassens artikel, og på dette grundlag selv skabt billedet af den stolte storfanger, som forestiller sig, at han til sin tid, velforsynet med mad og højt til tops, i ro og mag vil betragte sine døbte landsmænd, der er prisgivet en fremmeds dom.

Hans Lynges teatersamarbejde med Knud Rasmussens højskole

I midten af 1970erne indledte Hans Lynge et frugtbart samarbejde med Knud Rasmussens højskole i Sisimiut, og i 1976 opførte eleverne *Ulâjuk Imanerdlo*. Et fotografi fra første scene viser kvinder med store hårtoppe og et enkelt barn i en »konebåd«, hvor træværket tydeligt skinner igennem »skindet«, ledsaget af en kajakmand med langt hår (A/G 1976, nr. 10:23).

Det skuespil, som Hans Lynge instuderede på højskolen i 1977, omtales som »*et kras stykke om forholdene i dagens Grønland*«. A/G oplyste endvidere, at stykket ville blive vist i Nuuk i april samme år (A/G 1977, nr. 11:28). På et kursus i dramatik og teatervirksomhed på højskolen sommeren 1978 stod Hans Lynge for instruktionen af stykket *Jôrssuat*, som handlede om fangersamfundets overgang til industrisamfund og de misforståelser, der kunne opstå mellem grønlændere og danskere. Ifølge omtalen i A/G viste Hans Lynge i slutningen af sit skuespil »*at stabilisering kun kan ske, hvis udviklingen støttes og har rod i den oprindelige befolknings livsform*« (A/G 1978, nr. 32:20).

Højskoleeleverne, der fik mulighed for at lære Hans Lynges dramatik at kende ved at opføre stykker med instruktion af forfatteren selv, kom fra mange lokaliteter i Grønland og blev siden spredt ud i landet igen. Den erfaring og inspiration, som eleverne indhøstede gennem Hans Lynges dramatikundervisning i Sisimiut, må have afspejlet sig flere steder i Grønland.

piârĸugssiaĸ og det sidste skuespil: Ernivoq arnamik

Hans Lynges seneste skuespil, *Ernivoq arnamik* 'Hun har født et pigebarn', blev opført i Nuuk i november 1985 i forbin-

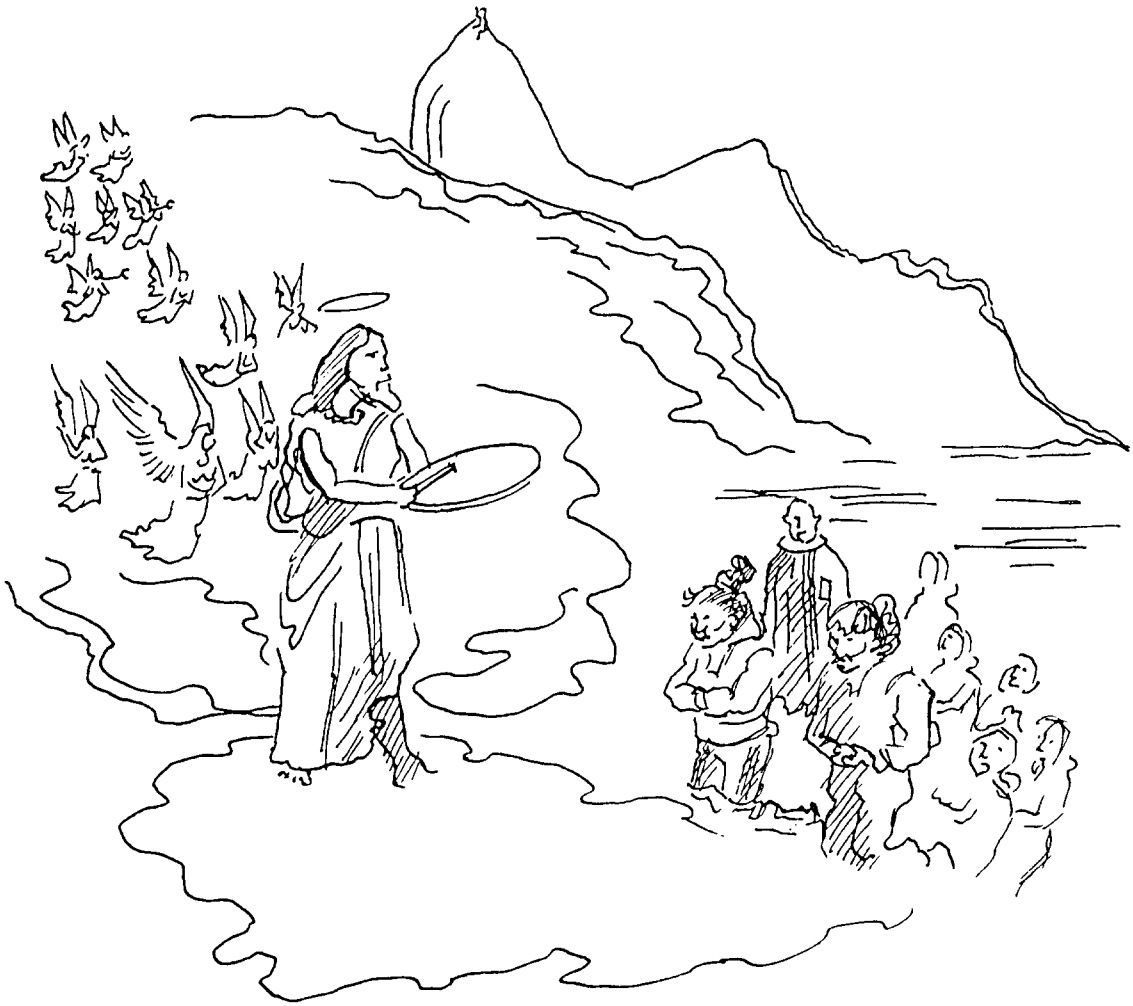

Tegning af Hans Lynge af en stående præst med en flok grønlændere, der knæler foran Gud, som med svævende engle bag sig er igang med sin trommesang. Fra Kingittorsuaqs top iagttager fangeren Ulaajuk dommedagscenen. (Trykt i Tidsskriftet Grønland 1962:267).

delse med Grønlands Forfatterforenings 10 års jubilæum. Hans Lynge var blevet udnævnt til æresmedlem af foreningen i forbindelse med sin 75 års fødselsdag og kom nu til Nuuk for at deltage i festlighederne. *Ernivoq arnamik* har samme motiv som et stykke, som Hans Lynge skrev mange år tidligere med titlen *piârkugssiaĸ*, og det nye stykke kan formodentlig betragtes som en bearbejdelse af dette. Begge handler om en pige, der bliver opdraget som en dreng, fordi familien ingen sønner har. I Thalbitzers litteraturhistorie betegnes *piârkugssiaĸ* som »*et underfundigt lystspil*« (1950: 249). Det vil næppe være en dækkende måde at karakterisere *Ernivoq arnamik* på. Da dette stykke kom frem, var hverken forfatter, skuespillere eller publikum uberørt af ligestillingsproblematikken og

den stadig større rolle, som kvinder var kommet til at spille i det grønlandske samfund, siden Hans Lynge skrev *piârkugssiaĸ*. Instruktøren Naja Rosing Olsen udtalte da også, at skuespillet var et led i kønsrolledebatten, og at det viste, at kvinder har samme evner som mænd. På et fotografi fra opførelsen af *Ernivoq arnamik* i 1985 ses en pige i kajak på scenen (Sermitsiaĸ 1985). Redaktøren af A/G, Jørgen Fleischer, kaldte det et stykke om »*en pige, der var ligestillet i det gamle mandsdominerede fangersamfund*« (J.F. 1985).

Opførelsen af Hans Lynges stykke gav Jørgen Fleischer anledning til nogle reflektioner over dagens kulturliv i en leder med overskriften »*Hvad med kulturen?*« hvor han betegnede det som et frisk pust, når man i »*grønlandiseringens tidsalder*« en sjælden gang blev præsenteret for et grønlandsk teaterstykke. »*Den eneste form for teater er TV og video med krimi og popmusik med røg fra den amerikanske underholdningsindustri. I denne underholdning er mord den vigtigste ingrediens og grønlandske børn stirrer sig skeløjet foran dette husalter, som i dag er det fornemste aktiv i det grønlandske kulturliv*«.

Han beklagede de manglende muligheder for kulturel udfoldelse: »*Vi har jo ikke et eneste teater i Grønland. Kulturhusene, som der blev bebudet om ved hjemmestyrets indførelse er stadig på tegnebrætstadiet ... Et rigt kulturliv betinger i høj grad et sundt og virksomt samfund. Under de nuværende forhold er det ikke så mærkeligt, at vi giver os fanden i vold og drikker os fra sans og samling, begår uhyrlige ting eller flæber foran kassen i afmagt*« (J.F. 1985).

Andre skuespil trykt på grønlandsk

Siden slutningen af 1960erne er der trykt en række mindre skuespil skrevet af grønlændere. Ole Reimer har dramatiseret to velkendte grønlandske sagn: *Angángûjuk* og *Igimarusugssugssuaĸ* (1968), mens Villads Villadsen har udgivet tre små skuespil, deriblandt dramatiseringer af de ligeledes velkendte sagn om *Manguaraq Qaammassuarlu* 'Manguaraq og den store måne' og *Kaassassuk* (1977), som Hans Lynge tidligere havde dramatiseret. De er alle primært til skolebrug. Villads Villadsen har også dramatiseret et historisk stof fra slutningen af det 18. århundrede i skuespillet *Habakuk nulialu Marie Magdalene* 'Habakuk og hans kone Marie Magdalene (1987).

Knud Hertlings stykke *Aamma uanga mamaraara* 'Jeg kan også lide det' er af en helt anden karakter, idet det er et diskussionsindlæg om spiritusmisbrug i det moderne Grønland. Teksten er først og fremmest ment som et læsedrama, men vil også kunne opføres som debatteater. Hertling valgte i sin tid skuespilformen, fordi han på denne måde kunne lade forskellige personerne være talerør for forskellige opfattelser af alkoholsituationen (Hertling 1956). Han skrev stykket allerede i 1954, mens han studerede i København, men det blev først trykt i 1980.

Antologierne *Suluit I-IV* indeholder foruden digte, noveller, erindringer og artikler om forskellige emner også en række mindre skuespil. Blandt dem *sôĸuna taimâitut* 'Hvorfor er de sådan?' af Sîva Lange (*Suluit* I, 1978:59-74), som også sætter fokus på spiritusproblemerne. Det er oversat til dansk under titlen

En historie om en mor, en far og deres børn (Berthelsen 1983:269-280), hvilket er undertitlen i den grønlandske udgave. Stykket er senere blevet tilrettelagt for TV af Hans Hansen og opført som det første egentlige grønlandske TV-spil i Kalaallit Nunaata Radio, KNR's TV (Nielsen & Kleivan 1987). *uvagut pigivigpavtigit* af Henriette Lynge Kristiansen (*Suluit* II, 1981:45-61), *Alungmio* (*Suluit* II, 1981:160-191) og *Manguaraĸ* (*Suluit* IV, 1985:87-125) af Otto Sandgreen, har alle indlagte sange ligesom mange af Hans Lynges stykker. Otto Sandgreen har også skrevet stykket *ukioĸ nunavtine kúpernersuaĸarfiussoĸ 1733-34* '1733-34, året for den store koppeepidemi i Grønland' (*Suluit* V, 1989:43-74), hvor der foruden fortælleren medvirker 18 navngivne personer, deriblandt Hans Egede og Gertrud Rask. Endelig skal nævnes en dramatisering af Niels Platou af Otto Rosings bog *Taseralik* (1955), som bygger på mundtlige traditioner, og hvis handling er henlagt til 1845-50 (*Suluit* VI, 1994:45-66), og *»Malissuit ataanni iliveqartutit«* 'Du som har din grav under de store bølger' af Lars Berthelsen (*Suluit* VI, 1994:125-142). Det er næppe alle disse skuespil, der er blevet opført, men de er utvivlsomt alle blevet læst.

De skuespil, der i tidens løb er oversat til grønlandsk, og som der tidligere er nævnt eksempler på, er udvalgt blandt skuespil, som der er erfaring for, at folk har været glade for at spille og se i Danmark. Et af dem er klassikeren *Et dukkehjem* (1879) af Henrik Ibsen, som er oversat til grønlandsk af Frederik Nielsen: *Inigisaminni inuusaataannaq* (1990). Det synes dog ikke at være blevet opført på grønlandsk. En anden tekst, skrevet 100 år senere, som også problematiserer kvindens rolle i et mandsdomineret samfund, Märtha Tikkanens *Århundredets kærlighedseventyr* (1978) er oversat til grønlandsk af Mariane Petersen: *Asanninneq naliitsoq* (1989). Den lange monolog er ikke primært skrevet som et teaterstykke, men er blevet opført som sådan, også i Grønland, hvor den er blevet spillet af Jessie Kleemann, første gang i Nuuk i 1989, instrueret af Peter Steen.

Danskproget teatervirksomhed i Grønland
Fra tid til anden er der blevet dannet danske amatørteatergrupper i Grønland, ikke bare i Nuuk, men også i flere andre byer, og i perioder har de været meget aktive. En repræsentant for Godthåb Amatørteaterforening GAF, der blev startet i slutningen af 1960erne, udtalte i 1970 til A/G, at den afgørende grund til at foreningen ikke slog sig sammen med den grønlandske forening i byen, N.A.I.P, var sproget: *»Danske kan ikke medvirke i grønlandske forestillinger, og grønlandsksprogede skal kunne tale dansk usædvanligt godt for at kunne deltage i danske forestillinger«* (-den 1970). Iøvrigt har der også været forskel på, hvilket repertoire de to grupper har været interesserede i at opføre. I takt med at flere grønlændere har fået særdeles gode danskkundskaber, er det blevet muligt for grønlændere at optræde i danskprogede stykker. Det er straks sværere at forestille sig en dansker optræde i et grønlandsksproget stykke, med mindre han spiller dansker.

Danske skuespillere har også været på tourne til Grønland. F.eks. optrådte Niels Borksand i Grønland første gang i 1969 og har med undtagelse af enkelte år været på teatertourne i Grønland hvert år lige siden. I begyndelsen talte skuespillerne dansk, men for at få bedre kontakt med publikum, gik de senere over til at bruge ganske få replikker på grønlandsk og ellers benytte kropssprog.

I enkelte tilfælde har grønlændere også medvirket i dansksprogede stykker i Danmark, der omhandler kontakten grønlændere-danskere. Hans-Pavia Rosing var således medforfatter og skuespiller i *Fiasko '65* (1965) og medforfatter og hovedrolleindehaver i TV-stykket *Den blåøjede satan* (1976) af Charlotte Strandgaard. Det er kun undtagelsesvis, at en grønlænder har optrådt i en dansk teaterforestilling uden at spille grønlænder, men sangeren Rasmus Lyberth medvirkede i 1991 i Riddersalen i København i forestillingen *Fruen vil Flyve – Amor og Psyke* af Signe Birkbøll efter Apuleius, hvor han spillede Amor og sang på dansk. Rasmus Lyberth er uddannet som skuespiller på Tuukkaq teatret i Fjaltring i Vestjylland.

Professionelt grønlandsk teater

De første professionelle grønlandske skuespillere blev uddannet i Danmark på Tuukkaq teatret af Reidar Nilsson, som tidligere bl.a. havde arbejdet på Odin teatret i Holstebro. Sammen med fire grønlændere fra Grønlænderhuset i Holstebro dramatiserede han i 1975 *Festens gave*, et sagn fra Alaska, optegnet af Knud Rasmussen på den Femte Thuleekspedition i 1924. Det var begyndelsen til Tuukkaq teatret, som også blev anerkendt som en professional teaterskole med støtte fra Grønlands Hjemmestyre. Tuukkaqs mest kendte stykke *Inuit* fra1976 har med stor succes været vist på utallige tourneer i mange lande for et publikum, som nok har opfattet det som mere oprindeligt grønlandsk, end der var dækning for. I 1980 åbnede Tuukkaq teatret også for repræsentanter for andre af den fjerde verdens folk, bl.a. samer og indianere.

Tuukkaq teatret har forankring i en moderne teatertradition, hvor den sceneriske dramatik med vægt på kropsbevægelser og mimik er fremtrædende, og som bl.a. er inspireret af teater i forskellige asiatiske lande. Tuukkaq teatret er også kendt for at have videreudviklet de østgrønlandske maskedanse, *uaajerneq*. På baggrund af Tuukkaq teatret kom den teaterform, som Hans Lynge repræsenterede, til at stå som det traditionelle, eller om man vil, gammeldags grønlandske teater.

Kristian Egede fra teaterforeningen N.A.I.P. i Nuuk har karakteriseret forskellen mellem hans gruppe og Tuukkaq teatret således: »*Efter min mening er Tūkaĸ teatrets fremtrædelsesform en hel anden end vores fremtrædelsesform, idet de specielt bruger deres krop og ånd. Vi bruger sproget. De to former kan ikke sammenlignes, men man kan afgjort supplere hinanden. Iøvrigt mener jeg, at Tūkaĸ Teatrets fremtrædelsesform er enkel, og kan stables på benene uden alt for mange dekorationer og kostumer*« (Sermitsiaĸ 1979).

I Hans Lynges stykker, som N.A.I.P. har opført mange gange, er vægten primært på replikkerne, men der gøres også

meget ud af dragterne og dekorationerne, som er uundværlige dele af helhedsbilledet. De to teaterformer, der begge har deres udspring uden for Grønland, havde lejlighed til at mødes på et kursus i dramatik og teatervirksomhed, som Knud Rasmussens højskole i Sisimiut afholdt sommeren 1978, hvor ikke bare Hans Lynge var inviteret, men også Reidar Nilsson og Tuukkaq skuespillere fra Danmark.

I 1984 dannede nogle skuespillere uddannet på Tuukkaq teatret Silamiut teatret i Nuuk. Silamiut har bl.a. opført *Tupilak* om det menneskeskabte ulykkesdyr, et stykke som spilles uden ord, og *Arferup tarninga uummataalu ikumasoq* 'Hvalens sjæl og dens brændende hjerte', der ligesom *Festens gave* er baseret på et sagn fra Alaska optegnet af Knud Rasmussen. Silamiut overtog i 1993 den hjemmestyrestøttede skuespilleruddannelse fra Tuukkaq teatret, og Tuukkaq teatret, som derefter kun skulle fungere som egnsteater, gik fallit i begyndelsen 1994.

Også N.A.I.P.s teateraktiviteter er gået i stå. Kajistaat, Kristian Egede, optræder nu alene og har ry for at være Grønlands eneste komiker. I oktober 1995 fejrede han sit 45 års jubiliæum bl.a. med en tur til Uummannaq by og otte bygder, og det forlyder, at hans optræden alle steder var en kæmpesucces. I den forbindelse udtalte Kristian Egede i Sermitsiaq, som havde været med til at støtte hans rejse, om betydningen af at få folk til at le: »*Det giver nye kræfter og styrke til livet*« (Sermitsiaĸ 1995, nr. 45:6).

Silamiut har til huse i beboerhuset i Nuussuaq, en forstad til Nuuk, og modtager en beskeden driftstøtte fra Hjemmestyret, der kun tillader, at der er en enkelt fastansat, Simon Løvstrøm, som har været med fra starten. Også Silamiut har hidtil lagt stor vægt på maskedans og trommedans: »*Det er det publikum vil opleve, når vi rejser rundt i Skandinavien, Canada og USA som gesandter for Grønland*« (Qatanngut 1994). Silamiut er således i det dilemma, at det giver udenlandsrejser og bedre økonomi at opføre, hvad man uden for Grønland opfatter som rigtigt grønlandsk teater, mens man i Grønland har en forventning om, at teater også er replikker, dramatik, som evnt. vil kunne læses, en indstilling som Hans Lynge med sine stykker har været stærkt medvirkende til at opbygge.

En af de først uddannede grønlandske skuespillere, Bendo (Benedikte) Schmidt, har givet følgende forsvar for den moderne maskedans: »*Det er vigtigt, at styrken i kulturen ikke bliver dræbt og begravet. Det kan ikke nytte, man ikke må videreudvikle den. Vi har energier fra kulturen, fra landet, som vi ikke skal være bange for at se i forskelige nye former. Vi skal danse maskedans for at give energier, ikke kun for turisterne*«.

Bendo Schmidt spænder vidt som skuespiller. Således fik hun Aaju (Kristian Olsen) til at skrive en kvindemonolog til sig, *Anersaap qarmarnga aalangusertoq* 'Sjælens flagrende lys' som havde premiere på Nuuk Nordisk Teaterfestival 94. Skuespilleren Rassi Thygesen var instruktør og billedkunstneren Anne Birthe Hove havde lavet scenografien. Under uddannelsen på Tuukkaq teatret arbejdede hun meget med at fokusere på og få kontrol over sit eget følelseskaos:

»*Det svære er at kombinere kroppen og følelsernes spændingsfelt – det er dét, der stiller krav til intellektet!*«

De traditionelle grønlandske skuespil, og det vil først og fremmest sige Hans Lynges og Karl Heilmanns, omtaler Bendo Schmidt, dog uden at nævne forfatterne ved navn, på denne måde: »*Der er jo ikke nogen egentlig 'teatertradition' her i Grønland. Der var de 'dramatiserede historier', en slags rollespil, i ægte kostumer, men de forsvandt pludselig, blev ikke udviklet videre, blev gammeldags 'kukkasseteater'; ikke farligt, ikke noget der skaber kaos i mennesket. Professionelt teater indeholder et klimaks, et kaos hos hovedpersonen*«. (AJ 1994:10-11).

I betragtning af at der har været spillet teater af og for grønlændere gennem næsten 100 år, og at et stort antal mennesker gennem flere generationer har haft glæde af at overvære disse stykker, forekommer det mig, at det er en lidt for let måde at affærdige fortiden på. De moderne professionelle grønlandske skuespillere benytter sig af andre virkemidler end fortidens amatører, men også de gamle skuespil søgte både at underholde og at formidle et budskab til tilskuerne. Flere af de gamle stykker kan også betegnes som debatteater.

Enkelte af de temaer, som Hans Lynge arbejdede med, har også inspireret senere kunstnere. Hans Lynge var således den første grønlandske forfatter, som tog nordbomotiver op i sin digtning. Adskillige andre har fulgt efter med romaner og digte og har givet deres tolkninger af forholdet mellem nordboer og grønlændere. Mange år senere blev Navaranaaq igen hovedpersonen i et grønlandsk skuespil. Sagnskikkelsen havde fascineret en gruppe kvinder til en monolog, hvor Navaranaaq fortæller, hvorfor hun gjorde, som hun gjorde. *Navaranaaq*, var dramatiseret af Naja Rosing Helms i samarbejde med Anna Fencker Lynge, Makka Karlsen og Aka Høegh og blev opført på Grønlands første teaterfestval i Nuuk i 1988 (Sermitsiaq 1988, nr. 34:12).

Nogle år senere lavede andre kvindelige grønlandske skuespillere et nyt stykke: *Navaranaaq sinnattumini* 'Navaranaaq i en drømmetid', som blev vist på Nuuk Nordisk Teaterfestival i 1994. Elisabeth Heilmann og Jessie Kleemann ønskede med deres stykkes form og indhold at provokere tilskuerne: »*folk skal være ærlige over for sig selv og ikke længere svøbe kulturen ind i et nationalromantisk sjal. Det er virkelig på tide , at der sker noget. Både politisk og psykisk. Vi kommer ikke videre med nationalromantikken*« (SG 1994).

Året efter opførte de en ny udgave af stykket, *Navaranaaq II – En Drømmetid*, som de betegnede som »*et performancestykke*«. Kuupik Kleist skrev i en anmeldelse af stykket bl.a.: » *dualitetsprincippet, altings dobbelthed, er det bærende element. Navaranaaq er toenigheden – Navaranaaq 1 & 2. Mellem det gamle og det ny, det grønlandske og danske, glæden og sorgen, mørket og lyset, barndom og alderdom, virkeligheden og drømmen, mellem disse poler hives der konstant i kvinden – til hun sprækker! Stykkets lydside består, ved stykkets åbning, af en grædende dukke og senere af et mix af ældgammel østgrønlandsk trommesang (formodentlig fra 1920'erne) og kristlig korsang, ny rock (Marina) samt en levende violinist på scenen... Kravet til tilskueren er, igennem*

stykkets scener, at få sammenhæng i årsag og konsekvens. F.eks. da Navaranaaq efter sin død, af den anden Navaranaaq »korsfæstes« i ligklædet. Er hun så den kvindelige Jesus, som derefter befrier sig for kristendommens lænker? Og hvorfor er den scene der?« (Kleist 1995).

Teaterkunstens muligheder prøves fortsat af i Grønland.

Påskønnelse af Hans Lynges indsats

I sine senere år oplevede Hans Lynge, at hans indsats både som sprog- og billedkunstner, blev offentlig anerkendt. Bl.a. skrev digteren aaju (Kristian Olsen: »*Det er min oprigtige overbevisning, at Hans Lynge gennem sine digte samt sit episke skuespil Kâgssagssuk fra 30'erne har banet vejen for de rytmiske lyddigte og billedsprogsmalerier langt ind i firserne... Med sproget som værktøj og med sin pragtbilledlige fortælling skaber Hans Lynge glæde. I sin sproglige behændighed giver han ligeledes udtryk for sin stolthed over sit modersmål. Derved manifesterer han forfædrenes åndelige udødelighed, som bliver ved med at give inspiration*« (aaju 1981).

De professionelle teatre, Tuukkaq og Silamiut, anerkendte også på forskellig måde Hans Lynges betydning for grønlandsk teaterliv. Tuukkaq teatret lavede en festforestilling for ham, da han i 1981 fyldte 75 år, hvor de opførte stykket *Kattutta* 'Lad os forenes' på teatret Ved Sorte Hest i København, og Silamiut gav i 1990 i forbindelse med den retrospektive mindeudstilling af Hans Lynges malerier, tegninger og skulpturer i Nikolai i København prøver på forestillingen *Nuilersoq* 'Den der er ved komme til syne', som de var ved at udarbejde, og hvori de havde indlagt et par af Hans Lynges sange. Hensigten var at give en række stemningsbilleder fra den grønlandske natur og sagnverden. »*Den røde tråd er digteren og maleren Hans Lynges liv og virke*«. Berlingske Tidende skrev i den forbindelse om Hans Lynges tekster: »*De er kendt af næsten alle grønlændere. Det varede heller ikke længe, før de grønlændere, der var kommet til Nikolaj Kirke for at få en forsmag på forestillingen, sang og klappede, så det lidt stive og nypudsede i de københavnske udstillingslokaler krakelerede*« (gengivet i Sermitsiak 1990, nr. 30:21).

I 1992 udgav Silamiut en CD/MC: *Eqqaamajuassavatsigit (Hans Lynge-mut eqqaaniut)* 'Vi vil altid huske dig (til minde om Hans Lynge)' (Ulo MC-72). Forsiden viser en farvekridtstegning af Hans Lynge af en kajakmand på oprørt hav, og på indersiden af omslaget er der et fotografi af Hans Lynge. 12 af teksterne og melodierne er af Silamiuts medlemmer, men desuden indgår der tre tekster af Hans Lynge, deriblandt *Niulersup qilaap seqinersuata*, der synges på den gamle melodi af Niels Egede.

I 1983 fik Hans Lynge tildelt Grønlands Hjemmestyres kulturpris, og i 1986 hædrede Hjemmestyret ham ved til hans 80 års fødselsdag at udgive et bogværk med gengivelser af et udvalg af Hans Lynges billeder udført i forskellige teknikker og med motiver fra forskellige lande. Desuden indgik der hilsener af repræsentanter for både grønlandske politikere og forfattere. Forfatteren Hans A. Lynge skrev om »*Frihedens digter*« på grundlag af en analyse af *Nuilersup qilaap seqinersuata* 'Himlens store sol er ved at stige op'. Det er ikke så mærkeligt,

siger han, at det er en af de mest yndede sange, når grønlændere kommer sammen, for i sangen forekommer der begreber, som de fleste mennesker finder betydningsfulde. Han fremhæver særligt budskabet om kærlighed, som det udtrykkes i det 5. vers:

»*Lad vinterkulden blot få bugt med de små blomster,*
som er så søde i deres pragt,
Det gør ikke spor! For nye friske blomster springer ud lige tæt ved
på dine kinder, i dine øjne og i dit hår«

På den måde sætter digteren os ind i, hvad vi bør vide om livets vej, siger Hans A. Lynge. »*Dér hvor livet før har været, kommer der igen et liv; og dette liv er til lige så megen glæde, som det forrige har været. Det er som om digteren på denne måde vil fortælle os, at mennesket har lov til at leve og færdes i fuld frihed uden at være bundet af det, der allerede er forbi. Mennesket bør tage del i aktiviteterne omkring sig uden at blive stående ved det, som allerede er blevet fortid*«.

Hans Lynge er som forfatter både i Danmark og i Grønland først og fremmest kendt som grønlandskhedens digter, dels ved sin fascination af den eskimoiske fortid og den grønlandske natur, og dels ved at bruge sine digteriske evner i den politiske kamp for ligestilling. Hans A. Lynges smukke tolkning åbner for en forståelse af, at Hans Lynge i sin digtning også så længere uden at føle sig bundet af hverken tid eller sted.

Helt igennem grønlandske skuespil?

Da Hans Lynge var midt i sit produktive liv, lovpriste Thalbitzer ham som den, der havde »*udfoldet sine evner frodigere, fyldigere, mere frigjort og med større vingefang end nogen anden af sine samtidige landsmænd*«. Og på baggrund af sin gennemgang af Hans Lynges skuespil afsluttede Thalbitzer den grønlandske litteraturhistorie med ordene: »*Mon det ikke skulle blive gennem dramatiken, at nutidens Grønland er nærmest ved at finde sig selv – som nation? Opera og ballet har måske en stor fremtid i Grønland, dette sang- og danseglade land med gammelasiatisk blod i folkets årer*« (1950:249-250).

Hans Lynge havde lige siden sin ungdom set, at teatret rummede muligheder for at bekræfte og udbygge den grønlandske identitetsfølelse, men hans visioner for fremtiden var alligevel lidt mere nøgterne end Thalbitzers. I 1965 udtalte hans således i et interview til en dansk journalist: »*Jeg tror meget på et grønlandsk nationalteater. Interessen for teater, og navnlig for grønlandsk teater, er enorm, og et nationalteater ville være det bedste sted til bevarelse af den gamle kultur. Desuden har Grønland jo påkaldt sig et stadigt stigende antal turisters interesse, og for dem ville et nationalteater kunne vise noget af den kultur, som ikke længere er så levende i den grønlandske dagligdag, som de ellers møder*« (Mørk 1965:29).

Hans Lynge forestillede sig åbenbart, at også ikke-grønlændere ville finde det interessant at se grønlandske stykker og vel især dem med indlagte sange, som reducerede sprogvanskelighederne, stykker med dragter, dekorationer og andet udstyr, der viste livet i en svunden tid. Det må være det, som en senere kritisk grønlandsk skuespiller kaldte »*kukkasseteater*« og en anden »*at svøbe kulturen ind i et nationalromantisk sjal*«.

Da Hans Lynge i 1986 i anledning af sin 80 års dag blev interviewet til A/G og blev bedt om en kommentar om skuespilkunsten, lød han ikke særligt optimistisk: »*Vi startede meget lovende i min ungdom, men vort initiativ blev ikke fulgt op... Det er min mening, at skuespil i Grønland helt igennem skal være grønlandske. Det mangler i høj grad i dag*« (A/G 1986:4). Udtalelsen skal ses på baggrund af den stadigt stærkere kulturelle påvirkning udefra, bl.a. gennem tv og video, men den kan også tolkes som en reaktion mod oversatte stykker, og vel især mod at ikke-grønlændere satte deres tydelige præg på stykker, som blev præsenteret som grønlandske. Dermed udtrykte Hans Lynge et ønske om at samle kræfterne om selvstændige grønlandske skuespilproduktioner.

Der kan være delte meninger om, hvorvidt skuespil i Grønland helt igennem skal være grønlandske. Lederen af Silamiut teatret, Simon Løvstrøm, støttede fornylig tilsyneladende dette synspunkt med følgende udtalelse til en dansk journalist: »*Kan du forestille dig en lille kortbenet sorthåret grønlænder spille Shakespeare? Nej, vel! Det ville aldrig gå godt. Grønlandsk teater skal derfor beskæftige sig med noget vi er alene om. Noget unikt, og det har vi masser af i vores rige sammensatte kulturarv*«. Hans argument for at grønlandsk teater i Grønland ikke kan spille Shakespeare, hviler på en forestilling om, hvordan andre vil opfatte det, ikke hvordan et grønlandsk publikum vil forholde sig til det. Noget helt andet er, at der kan være andre grunde til ikke at give sig i kast med så stor en mundfuld som Shakespeare. I samme interview fortæller Simon Løvstrøm om Silamiuts 10 års jubilæumsforestilling, *Nigalik* 'Cirklen', som er bygget op om trommedansen, og »*af mange betegnet som det fineste stykke grønlandsk teater endnu skabt*« (Qatanngut 1994). Han finder det åbenbart ikke selvmodsigende, at *Nigalik* er instrueret af den norske solodanser Indra Lorentzen.

Professionelt teater – amatørteater – rollespil

I 1988, samme år som Hans Lynge døde, afholdt kultur- og undervisningsforvaltningen i Nuuk Grønlands første teaterfestival med deltagelse af 48 grønlandske skuespillere fra Grønland og Danmark. Her blev der også vist teater, hvor replikkerne var det centrale. F. eks. optrådte Vivi Nielsen med monologen *Maria Magdalene kinaana?* 'Hvem var Maria Magdalene?' om den grønlandske profets hustru, et stykke om kvindeundertrykkelse. Også det ikke-professionelle teater var repræsenteret. Bl.a. viste tidligere højskoleelever fra Sisimiut et stykke om en moderne grønlandsk families problemer, som de havde arbejdet med i vinterens løb. I forbindelse med teaterfestivalen blev teatrenes og skuespillernes vanskelige vilkår i Grønland diskuteret på et seminar.

Grønlandsksprogede teaterstykker skrevet af grønlandske forfattere er kun en enkelt brik i det store medielandskab, som i stadig højere grad har præget Grønland det sidste halve århundrede. Interessen for at deltage i amatørteater i Grønland eksisterer dog stadig, og de forskellige amatørteatre organiserede sig i

sommeren 1994 i en sammenslutning. I en stor spørgeskemaundersøgelse om levevilkår i Grønland, der blev udført af Grønlands Statistiske Kontor i foråret 1994, blev folk bl.a. spurgt, om de i fritiden beskæftigede sig med forskellige aktiviter, bl.a. »*sangkor/amatørteater*«, og det svarede 15 procent ja til (Böhmert & Poppel 1994:21), men da sangkor og amatørteater er slået sammen, giver det ikke noget præcist indtryk af teatervirksomheden i de udvalgte lokaliteter, deriblandt Nuuk, ligesom man heller ikke får at vide, på hvilket sprog aktiviteterne foregår.

Interessen for amatørteatervirksomhed afspejles nogle steder i aftenskolernes programmer, f.eks. blev der på både grønlandsk og dansk annonceret et hold i dramatik vinteren 1994/1995 i aftenskolen i Sisimiut med Otto Ignatiussen som lærer: »*Lær at optræde – Vær med til at underholde andre – Vær med til at revse eller rose samfundet. Der er mange muligheder i dramatik*« (Sivdlek 1994). Også i skolerne og på Illiniarfissuaq, Grønlands Seminarium, gives der dramaundervisning og opføres skuespil. Der laves også rollespil i forskellige sammenhænge. F.eks. stod Sorlak, Grønlands Ungdoms Fællesråd, i januar-februar 1995 bag en høring i alle grønlandske kommuner, som havde til formål af få børn til at komme frem med deres holdninger og oplevelser omkring deres egen situation. Foruden at blive bedt om at fortælle om deres liv mundtligt eller skriftligt, udfylde spørgeskemaer, digte og tegne, blev der også udleveret oplæg til rollespil.

Hans Lynges skuespil i det nye kulturhus i Nuuk

De ydre rammer for teatervirksomhed i Nuuk vil blive stærkt forbedret, når det store kulturhus står færdigt. Allerede på det nordiske teaterseminar, som blev afholdt på Knud Rasmussens højskole i Sisimiut i 1992, gav det daværende landsstyremedlem for kultur, Marianne Jensen, udtryk for, at Grønland havde behov for et nationalteater, som måske ville kunne blive en realitet i forbindelse med det kommende kulturhus, men hun erkendte samtidig, at det godt kunne have lange udsigter, for det ville blive dyrt at ansætte og lønne professionelle skuespillere. Det blev understreget, at et sådant teater ikke bare ville være til glæde for borgerne i Nuuk, for der ville også være mulighed for direkte radio- og tv-transmissioner (Grønlands radioavis 1992).

Senere er der nedsat en arbejdsgruppe om teatervirksomhed i Grønland, som analyserer behovet for et nationalteater/mobilteater i forbindelse med Kulturhuset. Ifølge det nuværende landstyremedlem for kultur, Konrad Steenholdt, vil arbejdsgruppen vurdere de økonomiske konsekvenser og behovet for en egentlig teaterlovgivning i Grønland. Det forventes, at arbejdsgruppen vil være færdig med sit arbejde i første halvdel af 1996 (A/G 1995, nr. 81:9).

Det kunne være en udfordring for grønlandske skuespillere med en professionel teateruddannelse bag sig at prøve at opføre nogle af Hans Lynges gamle stykker i det nye kulturhus. I andre lande med en teatertradition genopføres der

jo også fra tid til anden udvalgte stykker fra tidligere tiders repertoire.

Hans Lynge afsluttede engang en artikel om kulturelt særpræg og ligestilling med at citere den danske skuespiller Poul Reumert for ordene »*Vi står på skuldrene af hinanden*« (1969:8), og han erkendte dermed sin gæld både til den grønlandske og til den danske kultur. I kraft af den rolle, Hans Lynge selv har spillet i det 20. århundredes grønlandske kulturhistorie, herunder teaterhistorie, som en foregangsmand, kendetegnet ved idérigdom og begejstring, udgør han selv en væsentlig del af fundamentet for fremtidens teatervirksomhed i Grønland.

Noter

* Oversættelsen her svarer til »ĸerrorneĸassoĸ time« i den grønlandske tekst, mens Frederiksens danske oversættelse ovenfor: »Legemet, der skal fryse til« synes at bero på en fejllæsning af det grønlandske manuskript.

Benyttet litteratur

aaju (= Kristian Olsen) (1981) ĸilanerneĸ-una nalugit ĸanoĸ ítoĸ?/ Ved du virkelig ikke hvad tørst er for noget? Sermitsiaĸ, nr. 36:24-25.

A/G (= Atuagagdliutit/Grønlandsposten) (1978) Kursus i dramatik og teatervirksomhed. A/G, nr. 32:20.

– (1986) Jeg føler mig som ung, når jeg er blandt de unge/inûsugtut akornáne uvanga inûsugtutut misigissarpunga. A/G, nr. 36:4.

– (1995) Isiginnaartitsisartut inatsisiliuunnissaat sulissutigineqartoq/Ny lov om teatervirksomhed. A/G, nr. 81:9).

AJ (1994) Hun fik en idé -. Neriusaaq nr.5:10-11.

Berlingske Tidende (1937) Thule-Overtagelse i Radioen. Berlingske Tidende, 1. august .

– (1990) Grønlandsk musical på vej. Berlingske Tidende, 19. juli. (gengivet i Semitsiaq 1990, nr. 30:21).

Berthelsen, Christian (1957) Kalâtdlit-nunâne naĸiterisitsissarfiup atulernerane/Det grønlandske Forlag. A/G, nr. 11:10-11, 23; nr.16:4-5.

– (1983) Grønlandsk litteratur. En kommenteret antologi. Redaktion og oversættelse: Chr. Berthelsen og Per Langgård. Viby: Centrum.

– (1994) Kalaallit atuakkiaat 1990 ilanngullugu. Nuuk: Atuakkiorfik.

Brandt, K. (1937) »Ej blot til lyst«. Sujumut, nr. 7:39-41.

B.R.N. (= Rosenkilde Nielsen, B.) (1956) Grønlandsk skuespil på Grønlænderhjemmet. Politiken, 15. februar.

Bugge, G.N. (1970) Koloniliv i Godthåb I. 1903-14. Tidsskriftet Grønland, s. 239-256.

Böhmert, Ane & Birger Poppel (1994) Kalaallit Nunaanni Inoriaaseq/Levevilkår i Grønland. Innuttaasunut aningaasaqarnikkut atortutigullu atugassarititaasut pillugit misissuinerup nalunaarusiornera, upernaaq 1994/Rapport fra undersøgelse af befolkningens økonomiske og materielle levevilkår, foråret 1994. Nuuk: Atuagassiivik/Eskimo Press.

– den (1970) Dygtigt amatørteater/issigingnârtitsissartut píkorigsut. A/G, nr. 9:10-11.

Det grønlandske Selskabs Aarsskrift (1938), s. 170.

Foreningen for folkehøjskoler i Danmark (1989) Folkehøjskolens Sangbog. 17. udg. andet oplag. Odense: Foreningens forlag.

Frederiksen, Svend (1937) Grønlændernes mundtlige Overlevering og egen Litteratur. Berlingske Tidende, 7. Marts.

Gad, Finn (1946) Grønlands Historie. En oversigt fra ca. 1500 til 1945. Det grønlandske Selskabs Skrifter XIV.

Godthaab seminarium (1925-1931) Aarsberetninger. Godthaab: Sydgrønlands Bogtrykkeri.

– (1937) Beretning fra Efterskolen i Julianehaab. Nûk.

Grønlands radioavis (1992) Afskrift fra den 7. dec. 1992.

Grønlands Hjemmestyre (1986) » – taamannak aallartippoq«/« – der, hvor det hele begynder«. Illustrationstekster: Bodil Kaalund. Oversættelser: Christian Berthelsen. Nuuk: Pilersuiffik.

Grønlandsposten (1942) Foraarsnyt fra Julianehaab. Grønlandsposten, nr. 8:90-91.

– (1946) Den grønlandske scene og dens skaber. Grønlandsposten, nr. 3:65-67.

Heilmann, Karl (1936) issigingnârtitsíssut mardluk pingasunik ingmíkôrtortaĸartut. K'eĸertarssuaĸ: sineríssap avangnardliup landskassianit naĸitertitat.

Hertling, Knud (1956) »Âma Uvanga Mamarâra«/»Jeg kan også lide det«. kalâtdlit, april:3-6.

– (1980) âma uvanga mamarâra. issigingnârtitsíssut pingasunik ingmíkôrtalik uvdluvtíne oĸatdlisaussumut tapersiut. Nuuk: Kalaallit Nunaanni Naqiterisitsisarfik.

Holberg, Ludvig (1969) Jápat kákarmio. nugt. Lars Peter Olsen. (Nûk): Oplysningsafdelingen.
Holm, Gustav (1887) Ethnologisk Skizze af Angmagsalikerne. I: Den østgrønlandske Expedition udført i Aarene 1883-85. Meddelelser om Grønland, vol. 10.
Ibsen, Henrik (1990) Inigisaminni inuusaataannaq. Isiginaartitsissut pingasut aktilik. Kalaallisuunngortitsisoq nassuiaasiortorlu Frederik Nielsen. Nuuk: Atuakkiorfik.
Ingemann, B.S. (1874) Johannesib koïsirsub nipà innukajuïtsome: okauzeïnnut bibelimit pirsok. Oversat af P. Kragh. Haderslev: Hiort-Lorenzen.
J.F. (=Jørgen Fleischer) (1985) Kulturi sumiipa?/Hvad med kulturen? A/G, nr. 45:9.
Jensêrak (= Poulsen, Jens) (1956) Påskefesten. kalâtdlit, maj:11.
Jûlut (=Fleischer, Jørgen).
– (1964) kakutigôrtumik nagdliútorsiortok. A/G, nr. 9:13.
– (1966) erkumîtsuliortup nunavtínik isumâ/En kunstners syn på Grønland. A/G, nr. 18:6-7.
– (1981) Hans Lyngemut inûvdluarkússut/En hilsen til Hans Lynge. A/G, nr. 35:22.
Kalâtdlit-nunâta radioa/Grønlands radio (1961) Beretning om radiofoniens virksomhed 1960-61. Godthåb.
Kisbye Møller, J. (1953) Kulturelt oplysningsarbejde i Grønland. Tidsskriftet Grønland, s. 321-330.
Kleist, Kuupik (1995) Kvinden som udløser og offer. Neriusaaq, nr. 4:21.
Kleivan, Inge (1961) Digteren B.S. Ingemann og Grønland. Tidsskriftet Grønland, s. 241-269.
– (1993) Hans Lynges »små, ubehælpsomme tegninger« til de første danske læsebøger for grønlandske børn. Tidsskriftet Grønland, s. 266-280.
Larsen, Hans L. (1992) Erinarsuutit. Erinnat taallartaalu. Nuuk: Atuakkiorfik.
-lip (= Philip Lauritzen) (1980) Et maleri, hvor det usynlige bliver synligt/erssíngitsunik sarkúmîssok. A/G, nr. 7:18.
Lyberth, Elisabeth (ed.) (1993) Greenlandic songs and poems/Erinarsuutit taalliallu. Nutserisoq/translations: Nuka Møller, Jim Milne. Nuuk: Atuakkiorfik.
Lyberth, Juaakka (1988) Nunarput erneriluakkami ilaannik annaasaqarpoq/Ved Hans Lynges død. A/G, nr. 56:5-7.
Lynge, Augo (1957) seminariâme ilíniartûsimanek ilíniartitsisûsimanerdlo/Min tid som elev og lærer ved seminariet. I: K. Binzer, K. Heilmann, Nik. Rosing (red.): ilíniarfigssuak 1907-1957 nagdliútorsiornerme atuagkiak/Godthåb seminarium 1907-1957 jubilæumsskrift. Godthåb: Det grønlandske Forlag/Kalâtdlit-nunâne nakiterisitsissarfik.
Lynge, Hans (1934) tigorkârâ pissarâ. Ammassivik: Frederik Høegh.
– (1937a) »Ej blot til lyst« (Nr. 2). Sujumut, nr. 12:76-77.
– (1937b) Grønlandsk Kunst og Digtning. Berlingske Tidende, 22. November.
– (1938) erssíngitsup piumassâ. I-II. K'akortok: (eget forlag).
– (1948) Et digt oplæst (på dansk og grønlandsk) ved en fest arrangeret af Danske Kvinders Nationalraad og Det Grønlandske Selskab 15. April. kalâtdlit, nr. 2:5-6, nr. 3:20-22.
– (1955) Inegpait eller fornemme mennesker, som Melville Bugtens eskimoer kalder sig selv: Upernavik Norddistrikts ældre historie. Meddelelser om Grønland, vol. 90 (2).
– (1958) At skrive for radio – radiume sulekataunek. I: Peer Møller og Karl Kruse (red.): Et tiår – ukiut kulit. Nûk: Grønlands Radio/Kalâtdlit-nunâne nakitertitâ.
– (1964a) Nunavtíne issigingnârtitsissarnek/Amatørteater på Grønland. Kalâtdlit, november:5-9.
– (1964b) Lidt om seminariets historie tilegnet Aage Bugge/ilíniarfigssûp ingerdlausiata ilamerna Aage Buggemut pigititak. atuarfît ilagîtdlo/skole og kirke, nr. 7-8:13-18.
– (1967a) inugpât imalûnît inuit imáináungitsut. Godthåb: Det grønlandske Forlag/Kalâtdlit-nunâne Nakiterisitsisarfik. (Genoptrykt med ny retskrivning 1991).
– (1967b) erssíngitsup piumassâ, issigingnârtitsíssutit taigdlatdlo. Godthåb: Det Grønlandske Forlag/ Kalâtdlit-nunâne Nakiterisitsissarfik. (genoptrykt 1976).
– (1968) Brev til Robert Petersen dateret Holte 8. april 1968.
– (1969a) tivassartut tunumiut/Østgrønlandske trommeslagere. kalâtdlit, nr. 4:13.
– (1969b) Kulturelt særpræg og ligestilling. I: Samfund og Politik. Problemer og perspektiver. Mentalhygiejne, nr. 7-8:164-166.
– (1969c) Ulâjuk. I: Jens Poulsen (red.): agdlagarsiak s. 154-156. Nûk: Det Grønlandske Forlag/Kalâtdlit-nunâne Nakiterisitsissarfik.
– (1969d) Brev til Inge Kleivan dateret Holte 29/10-1969.
– (1974a) sainak sunai. issigingnârtitsíssut mardlungnik ingmikôrtalik. Godthåb: K'áumarsainerme Kátuvfik/Grønlands Oplysnings Forbund.
– (1974b) Introduktion/autdlarkausiut. I: Grønlandsk kunst idag/nalivtíne kalâtdlit erkumîtsuliait. Skjern: Gullander.
– (1974c) issigingnârtitsíssúmut Ulâjuk og Imanek - mutdlo autdlarniut/Prolog til skuespillet Ulâjuk og

Imanek. I: Jakob Janussen og Akigssiak Møller (red.): taigdlat/Grønlandske digte. Skjern: Gullander. s. 15-20.
- (1975a) Uvangáungilak/Det var ikke mig. Sujumut, nr. 7:15.
- (1975b) Et åbent brev til Frederik Nielsen. A/G, nr. 42:17.
- (1978) Hvad der i vore dage huskes fra Godthåbs fortid. Godthåb: Det Grønlandske Forlag.
- (1981) Grønlands indre liv I. Erindringer fra barndomsårene. Godthåb: Det Grønlandske Forlag.
- (1985) Frederik Nielsen (Faré) fylder snart 80 år. A/G, nr. 37:21.
- (1988) Grønlands indre Liv II. Erindringer fra seminarietiden. Nuuk: Atuakkiorfik.
- (1990) Den usynliges vilje. Illustreret af forfatteren. På dansk og med efterord af Kirsten Thisted. Nuuk: Atuakkiorfik.
- (1991) Ersinngitsup piumasaa. Atuakkiortuata titartagartalersugaa. Nuuk: Atuakkiorfik.

mh (1979) Sydgrønland skal opleve »Kâssassuk«/kujatâmiut »Kâgssagssuk«-mik issigingnasáput. A/G, nr. 30:2.

Mikkelsen, Ejnar (1934-36) inatsisaitsune. Alaskamit okalugpalâk. nugt. Kr.L. (= Kristoffer Lynge) Atuagagdliutit 1934-35, nr. 1-24; 1935-36, nr. 1-24.

(Ministeriet for Grønland) (1969) Betænkning for Udvalget vedrørende Folkeoplysningen i Grønland.

Mørk, Ebbe (1965) Jeppe på bjerget med høj hat og diplomatfrakke/Kalâtdlit-nunâne issigingnârtitsivik. A/G, nr. 6:2, 29.

Nielsen Frederik (1948) Arnajarak. København : Ejnar Munksgaards Forlag.

Nielsen, Ulla Hjorth & Birna Marianne Kleivan (1987) TV-spil med vide grænser. Tidsskriftet Grønland, s. 58-64.

Nielsen, Karl J. & John Egede (1980) Erinarsuutit. Nuuk: Kalaallit Nunaanni Naqiterisitsisarfik.

Norman-Hansen, C.M. (1921) Kaddara. Folkelivsbilleder fra Grønland. København & Leipzig: Wilhelm Hansen, Musik-Forlag.
- (1921) Issigingnârtitsíssutigssak Kaddara. atuagagdliutit, no 9:129-134.
- (1932) Fra Volga til Umanak. København & Oslo: Martins Forlag.

Petersen, Pâvia (1939) ikíngutigît: issigingnâgagssiak. atuagârak 13. Nûk: »kalâtdline káumarsautigssînia-katigît« nakitertitât sineríssap kujatdliup nakiteriviane.

Petersen, Robert (u.å.) Den grønlandske litteratur fra Hans Egede til 1970erne. (Manuskript) Institut for Eskimologi, Københavns Universitet.

Qatanngut (1994) Trommedansen er Grønlands pulsslag. Qatanngut, nr. 138:8-10. (Først trykt i Morgenavisen Jyllands-Posten, 6. september 1994).

Reimer, Ole (1968) Angángûjuk. Igimarasugssugssuak. issigingnârtitsíssutigssiat. (Nûk: K'aumarsainerme Kátuvfik/Grønlands Oplysnings Forbund).

Red. (= Jens Kleist) (1942) pekatigît nuánârsarnerat/ Foreningsfesten. kalâtdlit, nr. 1:5-6.

Rosenkilde Nielsen, B. (1956) »Kakalit« i Grønlænderhjemmet/ »Kakalit« kalâtdlit igdluáne. A/G, nr. 8:12.

Rosing, Nikolaj (1987) inûnivne erkaimassat misigissatdlo. Nuuk: Atuakkiorfik.

Schultz-Lorentzen, Helge og Søren Vadstrup (1993) Julianes=Haab. Qaqortoq's bebyggelseshistorie 1775-1950. Nuuk: Atuakkiorfik.

Sermitsiak (1979) 50 år – deraf 35 som komiker/Kristian Egede 50-ilisaok majip autdlarkautâne. Sermitsiak, nr. 17:22-23.
- (1985) Frederik Nielsen, Faré, nyt æresmedlem af Grønlands Forfatterforening/Frederik Nielsen, Faré, nunatsinni atuakkiortut peqatigiiffianut ataqqinaammik ilaasortanngortinneqartoq. Sermitsiak, nr. 46:22-23.
- (1988) Grønlands første teaterfestival: – Så er der teater på plakaten i Nuuk. Sermitsiak, nr 34:12.
- (1995) Grønlands store komiker Kristian Egede fejrer 45 års jubilæum/Nunatta quiasaarisartorsua Kristian Egede ukiunik 45-unngortorsiorluni nalliuttorsiorpoq. Sermitsiak, nr. 46:6).

Sivdlek (1994) Ukioq 1994/95 inersimasunik atuartitsinermi pilersaarutit/Aftenskolens program vinteren 1994/1995. Sivdlek, nr. 19.

SG (1994) Slut med nationalromantik/Immitsinnut naliitsuusoriunnaarta. Sermitsiak nr. 28:12-13.

Stigø, Sven (1988) Eventyret om Kryolit. København: Kryolitselskabet Øresund A/S.

Thalbitzer, William (1950) Grønlandsk litteraturhistorie. I: Kaj Birket-Smith (red.): Grønlandsbogen II. København: Schultz. s. 225-250.

Tikkanen, Märtha (1989) Asanninneq naliitsoq. Kalaallisuunngortitsisoq Mariane Petersen. Nuuk: Atuakkiorfik.

Tobiassen, Salomon (1934) uk. 1733-1933. atuagagdliutit, nr. 16-18.

Tverskov (1937) Den 1. august 1937 overtog Staten Knud Rasmussens Koloni Thule. Tidsskrift for Den grønlandske Tjenestemandsforening, August:1-10.

Vebæk, Mâliârak (1965) »Sainak sunai« issigingnârtitsissut Hans Lyngep agdlagâ/ »Sainak sunai« – et skuespil af Hans Lynge. A/G, nr. 11:22.

Villadsen, Villads (1977) Isiginnaartitsissutit pingasut. København: Ministeriet for Grønland.
- (1987) Habakuk nulialu Marie Magdalene. Isiginnaartitsissut. Maniitsoq: Maniitsoq kommune.